

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра фінансів

Магістерська робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В
УКРАЇНІ: ФІСКАЛЬНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
спеціальність 072
«Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»

Бояр Дмитро Сергійович

Керівник: Буй Т.Г.
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____ Донкоглова Н.А.

«___» _____ 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОРПОРАТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ	8
1.1. Сутність корпоративного оподаткування та його складові.....	8
1.2. Моделі корпоративного оподаткування та зарубіжний досвід їхньої реалізації.....	12
1.3. Соціально-економічний та фіскальний вплив корпоративного оподаткування.....	27
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ КОРПОРАТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	35
2.1. Особливості корпоративного оподаткування України.....	35
2.2. Вплив корпоративного оподаткування на бюджетні надходження, ведення бізнесу та інвестиційний клімат.....	41
2.3. Проблеми корпоративного оподаткування України.....	48
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ 3. Напрями вдосконалення корпоративного оподаткування в Україні	58
3.1. Альтернативні варіанти розвитку корпоративного оподаткування.....	58
3.2. Економіко-математичне моделювання впливу корпоративного оподаткування на економіку України.....	67
3.3. Рекомендації щодо оптимізації корпоративного оподаткування в Україні для забезпечення фіскальних та економічних потреб держави.....	73
Висновки до розділу 3.....	82
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	95

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Корпоративне оподаткування є одним із ключових інструментів економічної політики, яке безпосередньо впливає на функціонування бізнесу, бюджетні надходження та створення умов для економічного зростання. Водночас, економіка України наразі перебуває в критичному стані, а поточне корпоративне оподаткування характеризується низкою проблем: високе податкове навантаження, ухилення від сплати податків, обмежені можливості для стимулювання реінвестицій прибутку тощо. Відповідно, наразі існує потреба у реформуванні податкової системи України, зокрема в частині корпоративного оподаткування.

Крім того, останнім часом податкова система України зазнає значних змін, які спрямовані на підвищення податкових надходжень для покриття бюджетного дефіциту. Однак, такі податкові зміни мають високий рівень впливу на ведення бізнесу в країні та економіку в цілому. Тому рішення щодо корпоративного оподаткування мають бути ефективними, збалансованими та враховувати як фіскальні потреби держави, так і необхідність створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності.

У зв'язку з цим, підвищується актуальність пошуку оптимальної моделі корпоративного оподаткування, яка б відповідала сучасним економічним викликам України, особливо в умовах глобалізації, тривалої війни та інтеграції до європейського економічного простору.

Серед українських учених питання корпоративного оподаткування досліджували О. Лега, Т. Прийдак, Л. Яловега, О. Бетлій, Г. Мельничук, К. Токарева, Т. Буй, Д. Марчак, В. Махінько, Д. Гетманцев, В. Ходзицька, О. Прімерова, Т. Латковська тощо. Також значний внесок у розробку теорії та практики корпоративного оподаткування внесли зарубіжні вчені Д. Заха, Т. Оттен, Р. Джуччі, М. Джейкобс, С. Гехерт, А. Сінгх та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є аналіз сучасного стану корпоративного оподаткування України, виявлення основних проблем та розроблення практичних рекомендацій щодо реформування корпоративного оподаткування.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретичні підходи до розкриття економічної сутності дефініції «корпоративне оподаткування»;

- сформувані основні моделі корпоративного оподаткування, оцінивши їхні переваги, недоліки та проаналізувавши міжнародний досвід їх впровадження;

- оцінити поточний стан корпоративного оподаткування в Україні, у тому числі спеціальні податкові режими;

- виявити основні проблеми, які перешкоджають ефективному корпоративному оподаткуванню;

- оцінити вплив корпоративного оподаткування на бюджетні надходження, ведення бізнесу та інвестиційний клімат в Україні;

- вивчити успішний світовий досвід корпоративного оподаткування;

- визначити альтернативні варіанти розвитку корпоративного оподаткування в Україні;

- розробити економіко-математичну модель для оцінки кількісного впливу податку на прибуток та його альтернатив на підвищення ефективності економіки й податкових надходжень України;

- сформувані практичні рекомендації щодо оптимізації корпоративного оподаткування в Україні для забезпечення фіскальних та економічних потреб держави.

Об'єктом дослідження є корпоративне оподаткування в Україні та світі.

Предметом дослідження є моделі, механізми та особливості корпоративного оподаткування в Україні, його фіскальні та економічні перспективи розвитку.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження було використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи:

аналіз та синтез (при дослідженні сутності поняття «корпоративне оподаткування»); історичний метод у комбінації зі статистичними методами (при вивченні розвитку корпоративного оподаткування в Україні); метод порівняння і аналогій (при узагальненні світового досвіду та розробці пропозицій щодо вдосконалення корпоративного оподаткування в Україні); економетричні методи векторних авторегресійних моделей (при розробці економіко-математичної моделі).

Інформаційну базу дослідження становили Податковий кодекс України, статистичні матеріали Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, Державної служби статистики України, аналітичні звіти Міжнародного валютного фонду, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку та інших міжнародних фінансових організацій, результати наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних учених з питань корпоративного оподаткування, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення, що визначають наукову новизну даної роботи, полягають у наступному:

- вперше запропоновано комплексне визначення поняття «корпоративне оподаткування» з урахуванням вузького та широкого підходів;

- вперше здійснено комплексне порівняння трьох ключових моделей корпоративного оподаткування з урахуванням їх фіскального потенціалу, економічного впливу та особливостей адміністрування;

- формалізовано альтернативні напрями розвитку корпоративного оподаткування в Україні;

- сформульовано системні рекомендації з реформування корпоративного оподаткування в післявоєнних умовах, що враховують як фіскальні обмеження, так і потребу в економічному зростанні та детінізації;

- розширено теоретичну базу оцінки впровадження реформи Pillar 2 в Україні з урахуванням потенційних викликів та переваг;

- удосконалено класифікацію проблем корпоративного оподаткування в Україні за їх фіскальним, адміністративним і правовим впливом на економічну діяльність підприємств;

- набуло подальшого розвитку економіко-математичне моделювання впливу корпоративного оподаткування на ВВП, інвестиції та податкові надходження шляхом застосування VAR-моделі для українських умов;

- набуло подальшого розвитку дослідження впливу корпоративного оподаткування в Україні одночасно на три ключові сфери – бюджетні надходження, ділову активність та інвестиційний клімат;

- набуло подальшого розвитку обґрунтування доцільності переходу на податок на виведений капітал в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, висновки та практичні рекомендації автора можуть бути впроваджені в діяльності центральних органів виконавчої влади у процесі реформування податкової системи України.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі розглянуто теоретичні засади корпоративного оподаткування, визначено його економіко-правову сутність, охарактеризовано основні моделі корпоративного оподаткування, а також проаналізовано їх фіскальні та економічні наслідки на основі зарубіжного досвіду. Окрему увагу приділено оцінці соціально-економічного впливу корпоративного оподаткування та його ролі у формуванні інвестиційного клімату, бюджету та податкової політики держави.

У другому розділі проаналізовано сучасний стан корпоративного оподаткування в Україні, його вплив на державний і місцевий бюджет, бізнес та інвестиційний клімат, а також окреслено основні проблеми поточного корпоративного оподаткування України.

У третьому розділі досліджено напрями реформування корпоративного оподаткування в Україні. Проаналізовано можливі альтернативи розвитку

корпоративного оподаткування, проведено економіко-математичне моделювання та сформовано практичні рекомендації з урахуванням фіскальних і економічних потреб держави.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

КОРПОРАТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

1.1. Сутність корпоративного оподаткування та його складові

Корпоративне оподаткування є важливою частиною податкової системи будь-якої країни, здійснюючи суттєвий вплив на бюджетні надходження, діяльність підприємств, економічний розвиток країни тощо. Його ефективність визначає рівень податкового навантаження на підприємства, стимулює або стримує інвестиційну активність та формує фінансову поведінку суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим, корпоративне оподаткування часто стає предметом фахових дискусій і наукових досліджень, спрямованих на пошук найоптимальнішого варіанту корпоративного оподаткування для країни. Однак, наявні дослідження зосереджуються на практичних аспектах оподаткування. Натомість, теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням і тлумаченням сутності поняття «корпоративне оподаткування» залишаються недостатньо дослідженими як в українських, так і закордонних наукових працях. Також дане поняття не передбачене жодним законодавчим актом України.

Деякі дослідники все ж визначають дефініцію поняття «корпоративне оподаткування». Так, українські вчені Лега О.В., Прийдак Т.Б. та Яловега Л.В. визначають корпоративне оподаткування як систему оподаткування, що стосується прибутку компаній та інших юридичних осіб [1].

Водночас, на думку закордонної дослідниці Адіті Сінгх Тарран, корпоративне оподаткування – це процес оподаткування доходів або прибутку корпорації [2].

Такі визначення є вузькоспрямованими та односторонніми, оскільки вони обмежуються лише податком на прибуток, хоча корпоративне оподаткування може включати й інші податки, які сплачують корпорації. Такий підхід до

визначення не охоплює всієї складності та комплексності корпоративного оподаткування.

Крім того, зважаючи на рідкість визначення дефініції «корпоративного оподаткування» у наукових працях, можна зробити висновок, що наукове середовище поки не сформувало усталеного, загальновизнаного визначення цього поняття. Відповідно, існує потреба у формулюванні нового підходу до розуміння сутності корпоративного оподаткування з урахуванням як існуючих наукових позицій, так і практичного розуміння поняття податковими фахівцями.

Варто зауважити, що дана робота спрямована на отримання перш за все практичних результатів, тому процес формування дефініції поняття «корпоративне оподаткування» здійснюється з практичної точки зору.

Поняття корпоративного оподаткування можна розглядати за двома підходами:

1) Вузкий підхід, який обмежує корпоративне оподаткування лише податком на прибуток підприємства. Такий підхід відповідає вищезазначеним визначенням науковців. Також більшою мірою вузький підхід застосовується закордонними вченими, які прирівнюють поняття «корпоративне оподаткування» до «corporate income tax», тобто податку на прибуток.

Враховуючи особливості даного підходу, поняття корпоративне оподаткування можна визначити як систему оподаткування, що зосереджується виключно на податку на прибуток підприємств як основному податку, який справляється з прибутку юридичних осіб.

2) Широкий підхід дозволяє комплексно визначити складові корпоративного оподаткування. Основою підходу є те, що до складових корпоративного оподаткування належать усі податки та збори, які сплачують підприємства-юридичні особи під час здійснення своєї діяльності. Наприклад, у розумінні податкової системи України до складових корпоративного оподаткування належать:

- податок на прибуток підприємств;
- податок на додану вартість;

- податок на доходи нерезидентів;
- акцизний податок;
- екологічний податок;
- рентна плата;
- мито;
- податок на майно;
- збір за місця для паркування транспортних засобів.

Варто зазначити, що для цілей оподаткування поняття «корпорація» зазвичай використовується у широкому значенні й охоплює будь-яке підприємство або юридичну особу, що здійснює господарську діяльність. Таке тлумачення є поширеним за кордоном, особливо у країнах з англосаксонською правовою системою, де термін «corporation» стосується компаній, що мають окрему юридичну особу та обкладаються корпоративним податком. Це зумовлено тим, що слово «корпорація» походить із латинської мови – «corporatio», утвореного від «corpus» (українською – «тіло»), і спочатку означало об'єднання осіб в єдину юридичну структуру. З часом це поняття набуло значення організованої господарської одиниці з окремими правами та обов'язками, що й лягло в основу сучасного податкового розуміння терміну.

Зважаючи на це, корпоративне оподаткування не включає податки та збори, які сплачують фізичні особи-підприємці, зокрема єдиний податок, військовий збір, єдиний соціальний внесок.

Також корпоративне оподаткування не включає податки, які стягуються з доходу фізичних осіб, зокрема податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, єдиний соціальний внесок. Незважаючи на те, що підприємства виступають податковими агентами при нарахуванні та сплаті таких податків і зборів, їхня природа пов'язана з фізичними особами, тому вони включаються до персонального оподаткування, а не корпоративного.

Зважаючи на вищезазначене, за даним підходом корпоративне оподаткування – це система оподаткування, що охоплює комплекс податків та

зборів, що стягуються з юридичних осіб (підприємств, організацій, установ тощо) у процесі здійснення господарської діяльності.

Незважаючи на велику кількість податків та зборів, які формують корпоративне оподаткування, основою є податок на прибуток та податок на додану вартість. Вони застосовуються до кожної корпорації, а надходження від цих податків до бюджету становлять левову частку у структурі податкових надходжень.

На рисунку 1.1 відображено схему корпоративного оподаткування як соціально-економічного процесу, що включає основні елементи: суб'єктів та об'єкт оподаткування, а також розмежування вузького та широкого підходів до визначення складу корпоративних податків.

Рисунок 1.1 – Корпоративне оподаткування як соціально-економічний процес

Джерело: побудовано автором

Крім того, корпоративне оподаткування має важливе значення для економіки та фінансової системи держави. Так, можна виділити такі основні функції корпоративного оподаткування:

- фіскальна – забезпечення стабільного наповнення державного та місцевих бюджетів;
- розподільча – перерозподіл ВВП між державою та юридичними особами;
- регулююча – вплив на інвестиційні рішення, структуру витрат підприємств і загальну економічну динаміку;
- стимулююча – створення умов для розвитку пріоритетних галузей економіки через надання податкових пільг для окремих галузей чи регіонів;
- контрольна – забезпечення прозорості фінансових потоків і дотримання законодавства.

Отже, корпоративне оподаткування як економіко-правове явище може трактуватись як у вузькому, так і в широкому значенні. Попри те, що широкий підхід дозволяє більш повно охопити усі аспекти податкового навантаження на бізнес, у подальшому дослідженні доцільно зосередитись саме на вузькому підході, який передбачає аналіз податку на прибуток підприємств як ключового інструменту корпоративного оподаткування. Такий підхід дозволить глибше дослідити фіскальні та економічні аспекти функціонування цього податку та оцінити потенціал його реформування в умовах української економіки.

1.2. Моделі корпоративного оподаткування та зарубіжний досвід їхньої реалізації

Корпоративне оподаткування у різних країнах світу має свої особливості. Воно реалізується за різними принципами, включає різні податки та механізми їх нарахування. Сукупність особливостей формує певні моделі корпоративного оподаткування, серед яких можна виділити три найбільш поширених:

- класична модель корпоративного оподаткування;
- модель податку на виведений капітал;

- модель оборотного податку.

Формування цих моделей зумовлено історичними, економічними, соціальними та політичними особливостями країн. Водночас, вибір моделі корпоративного оподаткування значною мірою визначає економічну стратегію країни, її здатність залучати інвестиції, поведінку компаній, рівень бюджетних надходжень та конкурентоспроможність національної економіки. Саме тому кожній країні необхідно застосовувати найкращу модель корпоративного оподаткування відповідно до фіскальної політики, економічного розвитку та стратегічних цілей. Однак, науковці не дійшли єдиної думки стосовно найкращої моделі. Кожна з них має свої особливості, переваги та недоліки:

1) Класична модель корпоративного оподаткування базується на оподаткуванні прибутку, який обчислюється як різниця між доходами та витратами підприємства [3]. Об'єкт оподаткування зазвичай коригується на певні податкові різниці, які визначаються національним податковим законодавством різних країн світу. Тобто кожна юрисдикція визначає власний механізм формування об'єкта оподаткування. Водночас, існують певні коригування фінансового результату до оподаткування, які є розповсюдженими та застосовуються майже у кожній юрисдикції, що застосовують оподаткування прибутку, наприклад:

- правило тонкої капіталізації, яке реалізоване майже у всій Європі [4];
- коригування, пов'язані з трансфертним ціноутворенням;
- зменшення фінансового результату до оподаткування на збитки минулих періодів;
- коригування амортизації.

За такою моделлю базово податок розраховується шляхом множення ставки податку на розрахований об'єкт оподаткування. При цьому ставку податку може бути встановлена у вигляді фіксованої ставки або прогресивної шкали. У більшості країн застосовується фіксована ставка податку. Ставки корпоративного податку значно відрізняються залежно від країни, а деякі країни вважаються податковими гаванями через низькі ставки.

Зважаючи на коригування фінансового результату до оподаткування, об'єкт оподаткування може збільшуватися або зменшуватися. У зв'язку з цим виникає ефективна ставка корпоративного податку, яка відображає який відсоток податку компанія фактично сплачує відносно фінансового результату до оподаткування [5].

Дана модель корпоративного оподаткування є найпоширенішою у світі, застосовуючись у більшості європейських країнах, США, Японії, Канаді тощо. Така розповсюдженість пов'язана з перевагами моделі:

- забезпечення високих сталих бюджетних надходжень;
- можливість використання податку як інструмент податкового стимулювання (наприклад, певних галузей, регіонів тощо) шляхом надання податкових знижок, амортизаційних пільг, відрахувань на інвестиції тощо;
- міжнародно визнаний стандарт корпоративного оподаткування, що полегшує взаємодію між юрисдикціями та полегшує міжнародну координацію оподаткування транснаціональних компаній.

Водночас, модель має суттєві недоліки:

- складність адміністрування – підприємству слід витратити багато ресурсів для коректного обліку доходів, витрат, амортизації, визначення фінансового результату до оподаткування, коригування фінансового результату до оподаткування тощо. Також виникають розбіжності між податковим та бухгалтерським обліком [6];
- можливість ухилення від сплати податків через трансфертне ціноутворення, оптимізацію витрат, виведення прибутків до офшорів. Щорічно це коштує країнам 100-240 мільярдів доларів США у вигляді втрачених доходів, що еквівалентно 4-10% світових надходжень від податку на прибуток підприємств [7].

Провідні країни світу на постійній основі удосконалюють дану модель корпоративного оподаткування, у тому числі борючись з її недоліками. Провідну роль у цьому процесі займає Організація економічного співробітництва та розвитку (надалі – «ОЕСР»), яка об'єднує 38 найбільш економічно розвинених

країн світу, зокрема держави Європейського Союзу, США, Канаду, Велику Британію, Австралію, Швейцарію, Норвегію, Південну Корею, Японію тощо [8]. Однією з ключових програм по удосконаленню корпоративного оподаткування є план Base erosion and Profit Shifting (BEPS), який спрямований на боротьбу з ухиленням від сплати податків та виведення прибутків у країни з низьким рівнем оподаткування. Даний проект надає урядам правила та інструменти для боротьби з ухиленням від сплати податків, забезпечуючи оподаткування прибутків там, де відбувається економічна діяльність, яка їх створює, і де створюється вартість [7]. BEPS передбачає впровадження 15 заходів, які охоплюють різні аспекти міжнародного податкового планування, включаючи обмеження зловживань з трансфертним ціноутворенням, боротьбу з гібридними схемами, підвищення прозорості та обмін податковою інформацією між державами. Ці заходи розроблені для того, щоб мінімізувати розриви та прогалини в національних податкових системах, які дозволяють компаніям штучно зменшувати свої податкові зобов'язання. Участь у BEPS-процесі беруть не лише країни-члени ОЕСР, а й держави, що розвиваються, включаючи Україну, яка зобов'язалася адаптувати своє законодавство до міжнародних стандартів для протидії агресивному податковому плануванню.

Проте, вирішення проблеми ухилення від сплати податків поглиблює іншу проблему – складність адміністрування, оскільки в рамках реалізації більшості заходів передбачається впровадження національними податковими органами нових вимог до корпорацій, наприклад запровадження додаткових звітних обов'язків для платників податків, впровадження нових форм документації, аналіз складних транснаціональних операцій. Для підприємств це спричиняє збільшення адміністративного навантаження, необхідність ретельного планування податкової стратегії та зростання витрат на дотримання вимог законодавства. Водночас, це також потребує додаткових адміністративних ресурсів від податкових органів, яким необхідно забезпечити належну підготовку кадрів, удосконалення інформаційних систем, а також розвиток

аналітичних інструментів для виявлення ризиків та перевірки достовірності поданої інформації.

Таким чином, незважаючи на позитивний вплив заходів BEPS на боротьбу з агресивним податковим плануванням та забезпечення оподаткування прибутку у юрисдикції його створення, їх реалізація супроводжується зростанням адміністративного навантаження як на бізнес, так і на податкові органи. Це зумовлює необхідність збалансованого та поступового впровадження міжнародних податкових заходів, з урахуванням національних особливостей та можливостей інституційної системи.

2) Модель податку на виведений капітал передбачає оподаткування не прибутку загалом, а лише його розподілу. Тобто податок стягується лише у випадку, якщо підприємство розподіляє свій прибуток між акціонерами, наприклад, у формі дивідендів, роялті, процентів, безоплатних виплат, викупу акцій тощо [9]. Також під розподілом прибутку можуть вважатися витрати, які не пов'язані з бізнесом, подарунки, благодійність тощо. Якщо ж прибуток реінвестується у розвиток підприємства, податок не нараховується.

За такою моделлю сума податку розраховується шляхом множення встановленої ставки податку на визначений розподілений прибуток. Складові, які включаються до такого розподіленого прибутку, визначаються національним податковим законодавством. У країнах, де реалізована така модель корпоративного оподаткування, ставка податку є фіксованою.

Також варто зазначити, що така модель на практиці не передбачає застосування податкових пільг, на відміну від класичної моделі корпоративного оподаткування.

Міжнародний досвід впровадження моделі податку на виведений капітал є доволі обмеженим, оскільки лише незначна кількість країн наважилася замінити класичну модель на альтернативну:

- Естонія – є першою країною у світі, яка впровадила податок на виведений капітал у 2000 році. Ця модель досі діє у країні та вважається успішним прикладом ефективної податкової реформи;

- Латвія – впровадила модель податку на виведений капітал у 2018 році, взявши за основу естонський досвід. У 2025 році модель продовжує діяти та характеризується позитивними економічними змінами;

- Грузія – частково впровадила альтернативну модель у 2017 році, орієнтуючись на успішний досвід Естонії. Однак, модель не поширюється на окремі категорії платників, зокрема банки, страхові компанії та інші фінансові компанії/інституції, які сплачують традиційний податок на прибуток підприємств;

- Молдова – у 2008 році реформувала податок на прибуток подібно до системи податку на виведений капітал, встановивши ставку податку на прибуток на рівні нуль відсотків на реінвестований прибуток. Однак дана реформа було провалена та у 2012 році Молдова повернулася до традиційної моделі корпоративного оподаткування;

- Македонія – у 2009 році тимчасово запровадила гібридний податок на виведений капітал для відновлення економічного зростання. У 2014 Північна Македонія повернулася до традиційної моделі податку на прибуток підприємств на фоні економічного зростання.

Зважаючи на успішний досвід, впровадження Естонією податку на виведений капітал потребує додаткового аналізу. Ця модель суттєво змінила підхід до корпоративного оподаткування в країні та вважається одним із ключових факторів, які вплинули на економічний розвиток країни. Протягом 25 років модель податку на виведений капітал зазнавала незначних змін, адаптуючись під зміну економічних умов. Наразі базою оподаткування в Естонії є:

- прибуток підприємств, розподілений у податковому періоді (операції з виплати дивідендів, викупу акцій, зменшення капіталу тощо);

- подарунки, благодійність та представницькі витрати;

- витрати і платежі, не пов'язані з підприємницькою діяльністю;

- передача активів постійного представництва його головному офісу чи іншим компаніям [10].

Основна ставка податку становить 22% від суми розподіленого прибутку, а для регулярних дивідендів, що не перевищують середній рівень за попередні три роки, застосовується знижена ставка в розмірі 14% [11].

Особливістю естонської моделі є відсутність правил тонкої капіталізації, обліку збитків і перенесення їх на наступні періоди для цілей обрахунку податкових зобов'язань, оскільки вони не впливають на базу оподаткування – прибуток, що не розподіляється, не підлягає оподаткуванню. Крім того, законодавство не передбачає спеціальних податкових пільг, що спрощує адміністрування та знижує ризики маніпулювання податковою базою.

Основними цілями податкової реформи були посилення капіталу компаній, стимулювання інвестиційної активності, протидія використанню податкових гаваней, а також зниження витрат на адміністрування податку [12]. Також завдяки переходу до оподаткування лише розподіленого прибутку, естонська система дозволила уникнути подвійного оподаткування дивідендів, а також скасувала низку складних норм податкового законодавства. У свою чергу, зменшення адміністративного тиску разом з діджиталізацією призвело до зниження витрат підприємств на адміністрування корпоративного оподаткування. Зокрема, за даними Світового банку естонські підприємства витрачають найменше часу для виконання законодавчих вимог щодо корпоративного оподаткування серед досліджуваних країн світу.

Однак, у фіскальному аспекті наслідки реформи виявилися неоднозначними. Так, протягом перших років після впровадження доходи бюджету від корпоративного оподаткування знизилися з 2% до 1% ВВП. У подальшому, починаючи з 2003 року, спостерігалось поступове відновлення надходжень, які стабілізувалися на рівні близько 1,5% ВВП. Це свідчить про втрати для бюджету, принаймні у короткостроковій перспективі. Водночас, попри періодичні коливання, зокрема під час світової фінансової кризи 2009 року, Естонії вдалося зберегти стабільний рівень надходжень у довгостроковій перспективі (див. рис. 1.2).

У порівнянні з Латвією та Литвою, де застосовується класична модель податку на прибуток (у Латвії до 2018 року), рівень корпоративних податкових надходжень в Естонії залишався дещо нижчим у частині років. Водночас графік демонструє, що в окремі роки Естонія перевищувала обидві ці країни за часткою доходів бюджету від корпоративного податку у ВВП, попри іншу модель оподаткування. Це свідчить про здатність моделі податку на виведений капітал забезпечувати порівнюваний або навіть вищий рівень фіскальної ефективності за умови стабільного адміністрування.

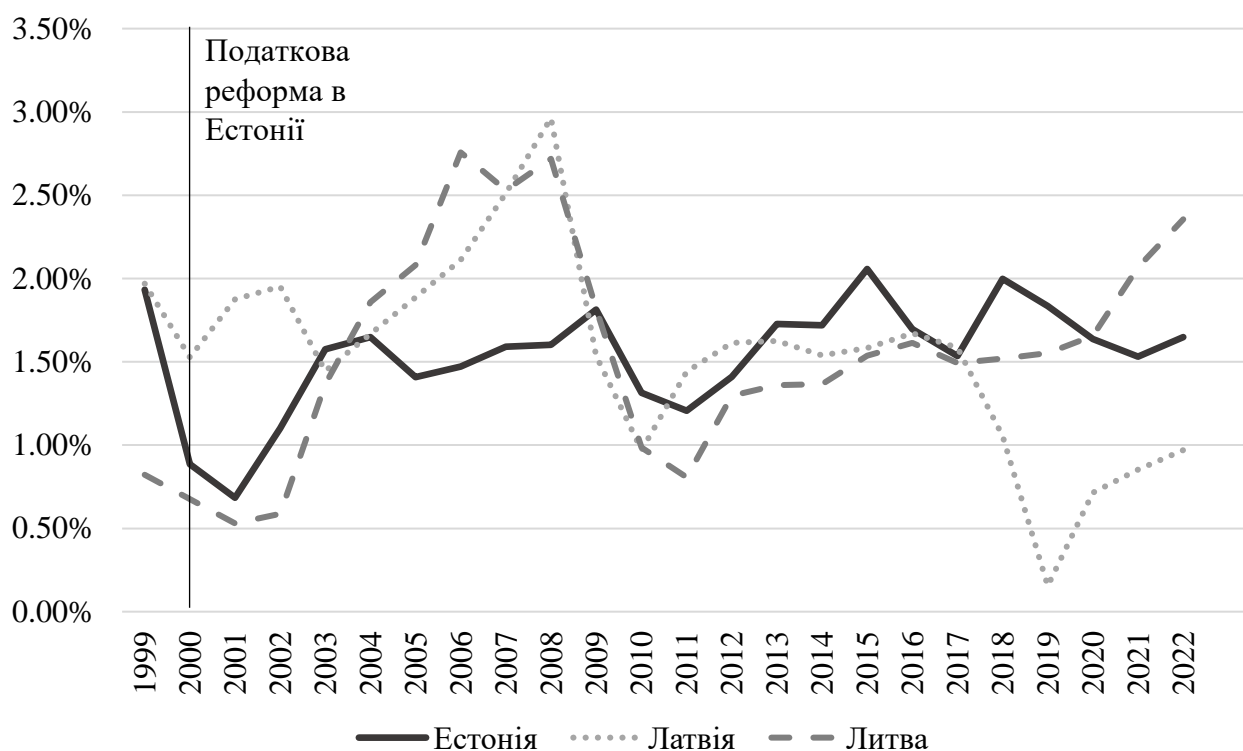

Рисунок 1.2 – Доходи бюджету від корпоративного оподаткування Естонії, Латвії та Литви протягом 1999-2022 років, відсоток від ВВП

Джерело: побудовано автором на основі даних [13]

Щодо економічного ефекту, впровадження податку на виведений капітал спричинило зростання рівня інвестицій, продуктивності праці, стійкості підприємств [14]. Також відзначається низьке співвідношення боргу до капіталу в естонських компаніях, що свідчить про переорієнтацію бізнесу на фінансування за рахунок власного капіталу. Зменшення податкового навантаження на підприємства звільнило частину коштів, яка мала бути сплачена

як податкові зобов'язання за умови застосування класичної моделі корпоративного оподаткування. Відповідно, компанії використовують ці звільнені кошти як джерело додаткового капіталу та інвестують їх у розвиток бізнесу, що стимулює розвиток економіки. Багатьом підприємствам бракує ліквідності та доступу до кредитування, тому отримання коштів від нерозподіленого прибутку дозволяє компаніям ефективніше здійснювати свою діяльність.

Варто зауважити, що Естонія посідає перше місце в Індексі міжнародної податкової конкурентоспроможності Tax Foundation. Прозоре, конкурентоспроможне та ефективне корпоративне оподаткування має високий вплив на лідерство податкової системи Естонії. Ще одним доказом на користь успіху корпоративного оподаткування Естонії є велика кількість інноваційних підприємств та стартапів. Так, Естонія лідирує в Європі за кількістю стартапів на душу населення.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що естонський досвід є прикладом послідовного та інституційно обґрунтованого впровадження моделі податку на виведений капітал. Попри обмежений фіскальний ефект, реформа сприяла формуванню сприятливого ділового клімату, прозорішому адмініструванню та інвестиційній стабільності. Водночас, як зазначають дослідники, подібна модель навряд чи може бути перенесена до великих економік без суттєвої адаптації до національних особливостей.

Ще одним успішним закордонним прикладом реалізації моделі податку на виведений капітал є досвід Латвії, яка на сьогодні є найостаннішою країною, що перейшла на таку модель. Вона стала своєрідним підтвердженням життєздатності концепції оподаткування лише розподіленого прибутку в умовах Європейського Союзу та засвідчила, що навіть у сучасних економічних реаліях ця система може працювати ефективно, забезпечуючи водночас податкову прозорість і сприятливий інвестиційний клімат.

Латвійським об'єктом оподаткування податку на виведений капітал є оголошені дивіденди, проміжні дивіденди, виплати, подібні до дивідендів,

витрати, не пов'язані з бізнесом, надмірні процентні витрати, перекази пов'язаним сторонам, коригування трансфертного ціноутворення, безнадійні борги, що не відповідають вимогам, ліквідаційні виплати тощо. Ставка податку на виведений капітал становить 20%, але деякі витрати, які прирівнюються до розподілу прибутку оподатковуються за ставкою 25%.

Однак, з 2024 року кредитні інституції зобов'язані сплачувати податок на прибуток за класичною моделлю за ставкою 20% [15].

Впровадження Латвією податку на виведений капітал суттєво покращило корпоративне оподаткування країни. Зокрема, це підтверджується рейтингом Індекс міжнародної податкової конкурентоспроможності Tax Foundation, в якому Латвія займає друге місце після Естонії. Більше того, у частині корпоративного оподаткування Латвія має максимальний бал (100 балів) у згаданому рейтингу.

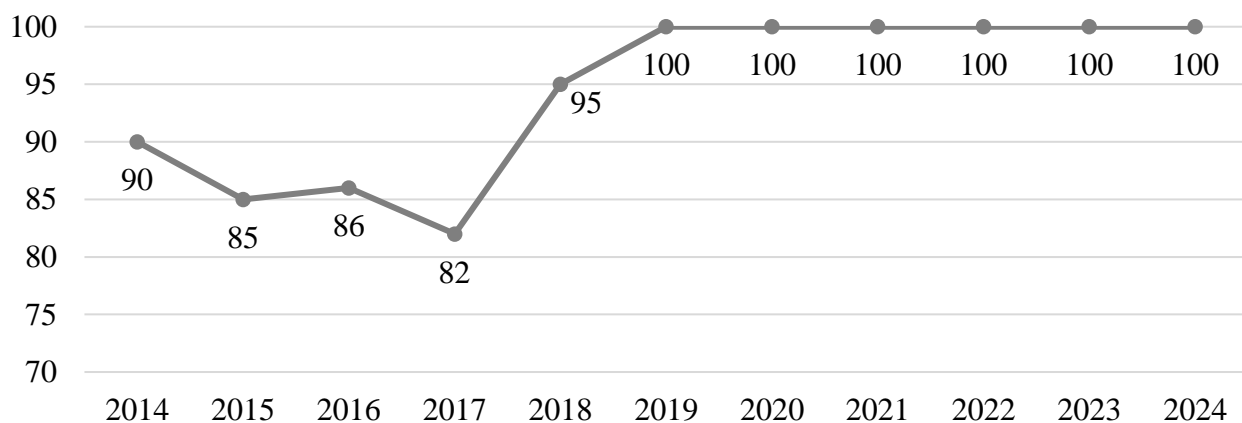

Рисунок 1.3 – Динаміка зміни індексу міжнародної податкової конкурентоспроможності Латвії у частині корпоративного оподаткування протягом 2014-2024 рр., бали

Джерело: побудовано автором на основі даних [16]

Таким чином, досвід Естонії та Латвії демонструє, що за наявності сприятливих інституційних умов, належного адміністрування та політичної послідовності модель податку на виведений капітал може бути ефективною альтернативою класичному оподаткуванню прибутку. Проте спроби впровадження аналогічної моделі в інших країнах мали менш успішні наслідки.

Зокрема, приклади Молдови та Македонії свідчать про низку ризиків. Розгляд цих прикладів дозволяє глибше оцінити потенційні виклики, що можуть виникнути при запровадженні податку на виведений капітал без належного стратегічного планування.

Молдова здійснила спробу часткового впровадження податку на виведений капітал у період 2008–2011 років шляхом встановлення нульової ставки податку на прибуток підприємств у частині реінвестованого прибутку. Технічно країна залишалася в межах класичної моделі корпоративного оподаткування, однак економічно це наближалось до моделі податку на виведений капітал, оскільки лише розподілений прибуток підлягав оподаткуванню. Метою цієї реформи було підвищення інвестиційної привабливості країни та боротьба з тінізацією економіки.

Проте результати виявилися далекими від очікуваних. Фіскальні надходження від податку на прибуток скоротилися з 2,8% до 1,1% ВВП, що стало особливо відчутним на тлі загального погіршення економічної ситуації через глобальну кризу 2008 року. У відповідь на зниження доходів податкові органи вдалися до агресивного нарахування штрафів і пені, що нівелювало позитивний вплив реформи та посилило тиск на бізнес. Відповідно, впровадження Молдовою податку на виведений капітал не мало позитивного економічного впливу, у тому числі в частині зростання інвестицій.

Крім того, адміністративні процедури не зазнали спрощення – компанії й надалі були зобов'язані подавати повні фінансові звіти за МСФЗ, що спричиняло додаткові витрати. Відсутність реального дерегулювання поряд із неочікувано великим фіскальним дефіцитом призвела до згорання реформи – у 2012 році нульову ставку податку на прибуток було скасовано.

Таким чином, досвід Молдови демонструє ризики фрагментарного та політично вмотивованого впровадження податку на виведений капітал без належної підготовки адміністрування, бюджетного планування та стабільних інституцій. Він є застереженням для країн, які розглядають перехід на таку модель без належного врахування макроекономічних і фіскальних умов.

Македонія запровадила модель податку на виведений капітал як тимчасовий антикризовий захід, спрямований на стимулювання економічного зростання після глобальної фінансової кризи. Основною метою реформи було залучення інвестицій та покращення ліквідності бізнесу шляхом зменшення податкового тиску на нерозподілений прибуток. Ставка податку становила 10% і застосовувалася до дивідендів та інших платежів, прирівняних до розподілення прибутку.

Водночас реформа не передбачала повноцінного спрощення адміністрування. Так, зберігалися правила тонкої капіталізації, трансфертного ціноутворення, а також вимога щорічного подання податкових декларацій.

Фіскальні наслідки реформи виявилися вкрай негативними – податкові надходження скоротилися майже вдвічі – з 8,6% ВВП у 2008 році до 4,4% ВВП у 2009 році. Водночас, інвестиції дійсно зросли, хоча аналітики вважають, що на це також вплинув комплекс інших реформ, а не лише зміна податкової моделі [12]. Зрештою, у 2014 році Македонія повернулася до класичної моделі корпоративного оподаткування, що пояснювалося потребою у збільшенні бюджетних надходжень та бажанням відповідати вимогам євроінтеграції.

Скасування податку на виведений капітал відбулося раптово, що створило проблеми для податкового та фінансового планування підприємств. Крім того, тимчасовий характер реформи породив стимул для відкладання розподілу прибутку, що зменшило її ефективність у короткостроковій перспективі.

Таким чином, досвід Македонії показує, що податок на виведений капітал, запроваджений без довгострокової стратегії та належної фіскальної підготовки, може призвести до значних бюджетних втрат і не забезпечити очікуваного економічного ефекту.

Міжнародний досвід впровадження податку на виведений капітал показує як його потенційні переваги, так і суттєві ризики. Однак, ефективність цієї моделі значною мірою залежить від конкретного економічного та інституційного контексту. Успіх одних держав і труднощі інших дозволяють краще зрозуміти потенційні наслідки такої моделі корпоративного оподаткування. Зважаючи на

вищепроаналізований закордонний досвід, можна виокремити основні переваги та недоліки моделі податку на виведений капітал.

Модель податку на виведений капітал характеризується наступними перевагами:

- формування сприятливого ділового клімату, стимулювання інвестицій та економічного зростання. У свою чергу, вищий рівень інвестицій призводить до підвищення продуктивності працівників, що з часом стимулює зростання виробництва, робочих місць і заробітної плати;

- зниження потреби у ресурсах для адміністрування корпоративного оподаткування. Нижчі витрати підприємств на дотримання податкового законодавства;

- усунення стимулів для ухилення від сплати податків.

Таким чином, дана модель вирішує головні проблеми класичної моделі корпоративного оподаткування. Водночас, моделі податку на виведений капітал притаманні і недоліки, зокрема:

- низький рівень податкових надходжень у короткостроковій перспективі;

- ризик зловживань через непряме виведення прибутку. Так, компанії можуть уникати оподаткування, маскуючи розподілений прибуток під інші види витрат (наприклад, позики пов'язаним особам, придбання послуг у пов'язаних осіб тощо), що знижує ефективність моделі без належного контролю та податкового законодавства.

3) Модель оборотного податку передбачає стягнення корпоративного податку із загального валового доходу підприємства без врахування витрат. Тобто об'єктом оподаткування виступає не прибуток, а весь дохід, отриманий від реалізації товарів, робіт або послуг. Оскільки витрати не враховуються, розмір податкового зобов'язання не залежить від фінансового результату діяльності підприємства.

За такою моделлю сума податку розраховується шляхом множення встановленої ставки податку на дохід підприємства, визначений за даними бухгалтерського обліку. При цьому ставки оборотного податку зазвичай є

фіксованими або диференційованими, тобто залежить від певних характеристик платника податку. Так, розмір ставки може залежати від розміру річного обороту підприємства (наприклад, чим вищий оборот, тим вища ставка), виду господарської діяльності (окремі сектори можуть оподатковуватись за нижчими або вищими ставками), юридичного статусу платника (фізична особа-підприємець або юридична особа).

Модель оборотного податку часто є альтернативою не лише традиційного корпоративного податку у вигляді податку на прибуток, а й податку на додану вартість. У такому разі модель передбачає об'єднання двох податків, а оподаткуванню підлягає не фінансовий результат чи додана вартість, а загальний обсяг реалізації товарів і послуг.

Варто зазначити, що історично модель оборотного оподаткування є однією з найдавніших форм податків на комерційну діяльність. Перші згадки про застосування податку, схожий за суттю на оборотний, у Франції та Іспанії датуються ще XIII–XIV століттями [17]. Через відсутність розвиненого бухгалтерського обліку та системи декларування прибутку, оподаткування обороту було найзручнішим способом наповнення бюджету. Згодом така система зазнала критики через каскадний ефект, але вона залишалася популярною аж до кінця XX століття.

Сьогодні оборотний податок рідко використовується як основна модель корпоративного оподаткування. Він переважно застосовується для малого бізнесу (у тому числі у високорозвинених країнах світу) або в юрисдикціях з низьким рівнем економічного розвитку.

Наприклад, у Замбії та Уганді модель оборотного податку застосовується як альтернатива податку на прибуток для підприємств з певним рівнем річного обороту. Така система дозволяє спростити податкове адміністрування в умовах недостатнього обліку та широкої тінізації економіки.

Серед високорозвинених країн модель оборотного податку частково застосовується у США. Податкова система країни складається з федерального рівня, де застосовується традиційний податок на прибуток, та штатного. У свою

чергу, штати Делавер, Невада, Огайо, Орегон, Теннессі, Техас та Вашингтон на місцевому рівні не мають податку на прибуток підприємств, натомість застосовують gross receipts tax – функціональний аналог оборотного податку, який стягується з доходу підприємств без урахування витрат [17]. Відповідно, для підприємств, що працюють лише у межах цих штатів, це основна форма корпоративного оподаткування.

Таким чином, закордонний досвід демонструє, що модель оборотного податку ефективно працює в країнах із низьким рівнем податкової культури, де важко забезпечити прозорий облік витрат і прибутку, а також слугує зручною формою оподаткування малого бізнесу в рамках спрощених режимів. Крім того, ця модель може використовуватись на рівні окремих адміністративних одиниць, як це видно на прикладі США.

Доволі активне використання моделі оборотного податку пов'язане з його перевагами, а саме:

- простота адміністрування – оборотний податок легко обчислити, оскільки не потребує детального бухгалтерського або податкового обліку витрат. Це особливо корисно для мікро- та малого бізнесу;

- низький рівень ухилення від оподаткування. Оскільки база податку – це доходи, обійти систему значно складніше, ніж у випадку податку на прибуток;

- висока передбачуваність податкових надходжень до бюджету.

Водночас, модель оборотного податку не використовується як основна модель корпоративного оподаткування зважаючи на суттєві недоліки, зокрема:

- не враховує прибутковість бізнесу, тобто підприємства з низькою маржинальністю, але великим оборотом, можуть бути надмірно обтяжені та будуть зобов'язані платити податок навіть за умов збиткової діяльності.

- може викликати ефект "каскадного оподаткування" – коли кожен етап виробництва чи посередництва обкладається податком, що веде до накопичення податкового навантаження. Також це призводить до зростання кінцевої ціни продукту.

- дискримінує виробничі ланцюги з великою кількістю проміжних етапів. Так, компанії, які мають складну структуру доданої вартості або декілька посередницьких ланок, сплачують більший сукупний податок;

- відсутність стимулювання інвестицій. Оскільки об'єкт оподаткування не враховує витрати підприємства, серед яких можуть бути витрати на інвестиції, амортизація тощо, підприємства не зацікавлені збільшувати свої витрати на покращення основних засобів та інші інвестиції.

Аналіз трьох основних моделей корпоративного оподаткування дає змогу дійти висновку, що кожна з них має свої переваги, недоліки та доцільність застосування залежно від рівня економічного розвитку країни, податкової культури та фіскальних пріоритетів держави. До того ж, усі моделі реалізовані у певних країнах, і вони продовжують еволюційно розвиватися, залежно від актуальних викликів. Водночас, класична модель залишається найбільш поширеною у світі.

Загалом, жодна з моделей не є універсальною. Для ефективної податкової системи важливо забезпечити баланс між фіскальною ефективністю, простотою адміністрування та економічною нейтральністю. Країни, які проводять податкові реформи, все частіше обирають комбіновані або гібридні підходи, орієнтовані на стимулювання інвестицій, цифровізацію звітності та зменшення адміністративного навантаження.

1.3. Соціально-економічний та фіскальний вплив корпоративного оподаткування

Корпоративне оподаткування є важливою складовою податкової системи держави, що має суттєвий вплив як на її економіку, так і на суспільство загалом. Від вибору моделі оподаткування, розміру податкового навантаження та ефективності адміністрування залежить не лише рівень бюджетних надходжень, а й загальна динаміка соціально-економічного розвитку країни. Значущість корпоративного оподаткування проявляється як на макроекономічному рівні –

через вплив на темпи зростання ВВП та наповнення бюджету, так і на мікрорівні – через вплив на фінансові результати окремих підприємств. Саме тому кожній державі необхідно мати ефективне корпоративне оподаткування, яке матиме позитивний вплив як на надходження державного бюджету, так і на економіку країни та її суспільство.

Першочерговим призначенням податків є акумулювання фінансових ресурсів у державному бюджеті з метою забезпечення виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування. Тому фіскальний вплив корпоративного оподаткування є одним із ключових аспектів оцінки ефективності податкової системи, оскільки він безпосередньо визначає рівень бюджетної спроможності держави, стабільність фінансових потоків та можливості фінансування суспільно важливих потреб. Рівень і структура корпоративних податкових надходжень впливають на здатність держави реалізовувати соціальні програми, підтримувати економічну інфраструктуру та здійснювати стратегічне планування розвитку.

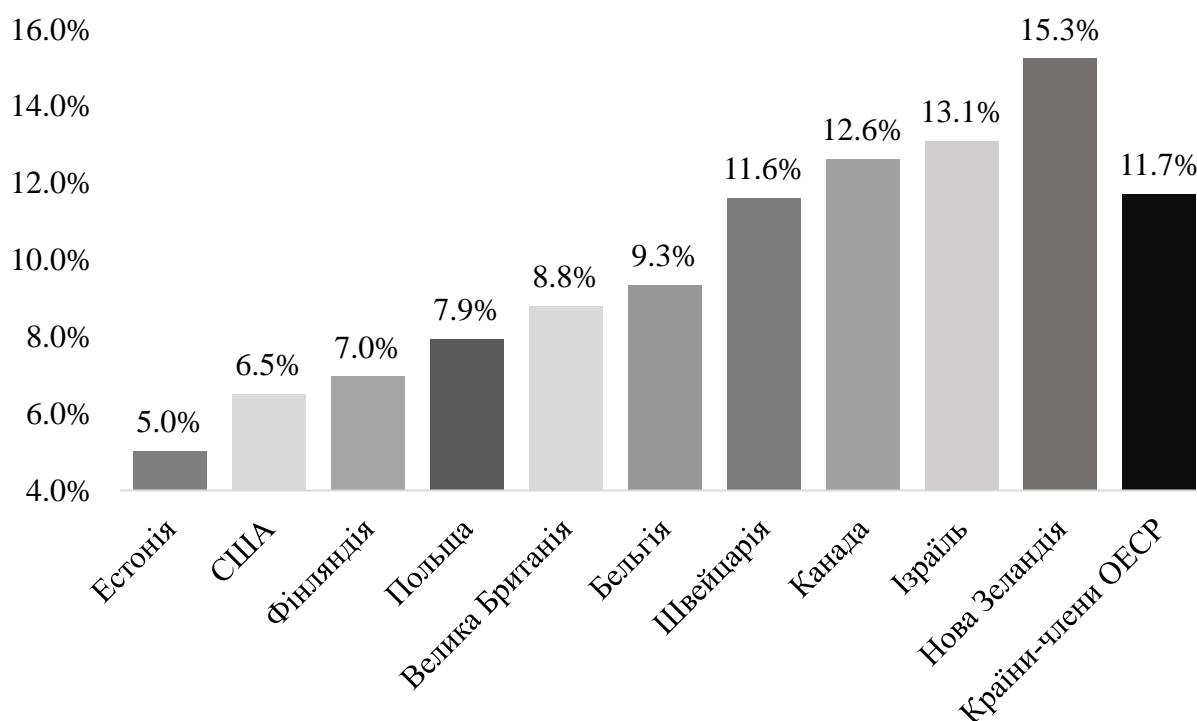

Рисунок 1.4 – Частка надходжень від корпоративного оподаткування у загальній структурі податкових надходжень провідних країн світу, %

Джерело: побудовано автором на основі даних [13]

У свою чергу, податок на прибуток підприємств або інші його форми, як-от податок на виведений капітал чи оборотний податок, є важливими джерелами доходів державного бюджету. У більшості країн світу корпоративні податки забезпечують відчутну частку податкових надходжень – у середньому від 5 до 15 відсотків, що підтверджується даними рисунку 1.4. В Україні цей показник традиційно коливається в межах 8–15 відсотків, що підкреслює його значення для бюджетної стабільності. У воєнний і повоєнний періоди роль корпоративного оподаткування в наповненні бюджету лише зростає, оскільки бізнес виступає основним джерелом мобілізації внутрішніх ресурсів.

Фіскальний вплив проявляється не лише в абсолютних обсягах податкових надходжень, а й у здатності системи забезпечити стабільне, передбачуване та ефективне адміністрування. Податки, які базуються на прибутку, мають властивість автоматичного коригування: у періоди економічного зростання вони зростають разом із прибутками компаній, а під час спаду – зменшуються, знижуючи податкове навантаження на бізнес. Таким чином, корпоративні податки виконують роль автоматичних стабілізаторів бюджетної системи.

Крім того, через податкові інструменти держава може здійснювати певні фіскальні стимули, спрямовані на заохочення інвестицій у пріоритетні сфери. Наприклад, застосування звільнення від оподаткування певних операцій, зменшення ставки податку для певних галузей, платників податків або регіонів, податкових канікул або пільг для інноваційної діяльності дозволяє поєднати дохідну функцію оподаткування з економічним розвитком.

Однак фіскальний вплив корпоративного оподаткування неможливо відокремити від його економічного виміру. Так, корпоративне оподаткування безпосередньо впливає на інвестиційну активність підприємств, їхню конкурентоспроможність, структуру витрат, а в довгостроковій перспективі – на темпи економічного зростання.

Згідно з результатами численних регресійних досліджень на рівні фірм і галузей, проведених ОЕСР, інвестиції у бізнес мають негативний зв'язок із рівнем ефективної податкової ставки корпоративного оподаткування. Це

означає, що зростання податкового навантаження, навіть за стабільного макроекономічного середовища, може знижувати інвестиційну активність. Хоча після глобальної фінансової кризи 2008 року чутливість інвестицій до рівня корпоративного оподаткування дещо зменшилася, вплив податків залишається значущим, особливо в контексті рішень щодо довгострокових капіталовкладень. Оцінки свідчать, що податкова реакція фірм на зміни в системі корпоративного оподаткування значною мірою залежить від структури активів, галузевих особливостей і дизайну податкових інструментів [18].

Також багаторічні дослідження ОЕСР демонструють, що держави розглядають політику щодо корпоративного оподаткування як один з основних каналів впливу на вартість капіталу та інвестиційні стимули. Хоча податкове навантаження не є єдиним чинником, який формує інвестиційні рішення, воно посідає важливе місце поряд із очікуваннями майбутнього попиту, доступом до фінансування, економічною стабільністю та регуляторним середовищем. Відповідно, корпоративне оподаткування є ефективним інструментом стимулювання інвестицій [18].

Водночас, за наявності високих ставок корпоративного оподаткування або складних механізмів адміністрування, компанії можуть втрачати стимули до інвестування або навіть шукати можливості для оптимізації податкових зобов'язань через переміщення капіталів у більш привабливі юрисдикції. Згідно з оцінками ОЕСР, підвищення ефективної ставки корпоративного податку на 1 відсоток може призвести до скорочення інвестицій до 1,5 відсотка. Це особливо актуально для країн, які намагаються залучити іноземний капітал та створити конкурентні умови для ведення бізнесу.

Крім інвестицій, корпоративне оподаткування впливає на вибір підприємствами організаційно-правової форми, структури власності, джерел фінансування та місце реєстрації бізнесу. Наприклад, у разі високого податку на прибуток, компанії можуть змінювати структуру групи, реєструвати компанії у юрисдикціях з більш м'яким режимом, застосовувати внутрішньогрупові позики і послуги для репатріації капіталу, оптимізацію ланцюгів постачання тощо.

Також високе податкове навантаження, складні правила обліку, адміністративний тиск податкових органів можуть стимулювати тінізацію економіки, ухилення від сплати податків та виведення прибутків до офшорів.

Важливим аспектом економічного впливу є також зв'язок між корпоративним оподаткуванням та ринком праці. Хоча корпоративні податки не є безпосередніми податками на зайнятість, вони опосередковано впливають на можливості підприємств щодо створення нових робочих місць, підвищення заробітної плати, інвестування у людський капітал. Так, за високого податкового тиску компанії можуть скорочувати інвестиції у персонал, оптимізувати чисельність працівників, утримуватися від підвищення заробітної плати. Водночас, ліберальні податкові режими сприяють розширенню виробництва, що створює додаткові робочі місця.

Поряд з економічним впливом, корпоративне оподаткування має і важливу соціальну функцію. Так, податкові надходження від корпоративного оподаткування слугують фінансовою основою для реалізації соціальних програм, таких як охорона здоров'я, освіта, пенсійне забезпечення, соціальний захист, оборона тощо. Через механізм податкового перерозподілу корпоративне оподаткування опосередковано сприяє зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню більш рівномірного доступу до суспільних благ.

Більше того, у країнах з високим рівнем податкової культури великі корпорації дедалі частіше розглядають сплату податків як частину своєї корпоративної соціальної відповідальності, що сприяє зростанню довіри з боку суспільства, покращенню репутації та формуванню позитивного інвестиційного іміджу країни загалом. Однак, варто зазначити, що наявність прозорої та ефективної системи корпоративного оподаткування стимулює зростання соціальної відповідальності бізнесу.

Особливо актуальним соціальний вплив корпоративного оподаткування стає в умовах глобалізації. Масове переміщення прибутків транснаціональними компаніями до низькоподаткових юрисдикцій позбавляє бюджети багатьох країн, особливо тих, що розвиваються, необхідних ресурсів для фінансування

базових потреб населення. Саме тому сьогодні у міжнародній практиці впроваджуються глобальні ініціативи щодо мінімального рівня корпоративного оподаткування та боротьби з агресивним податковим плануванням. Так, план BEPS та Pillar II (BEPS 2.0), які ініційовані ОЕСР, мають забезпечити оподаткування прибутків там, де відбувається економічна діяльність, яка їх створює, і де створюється вартість. Відповідно, це дозволить забезпечити справедливі умови оподаткування в міжнародному контексті.

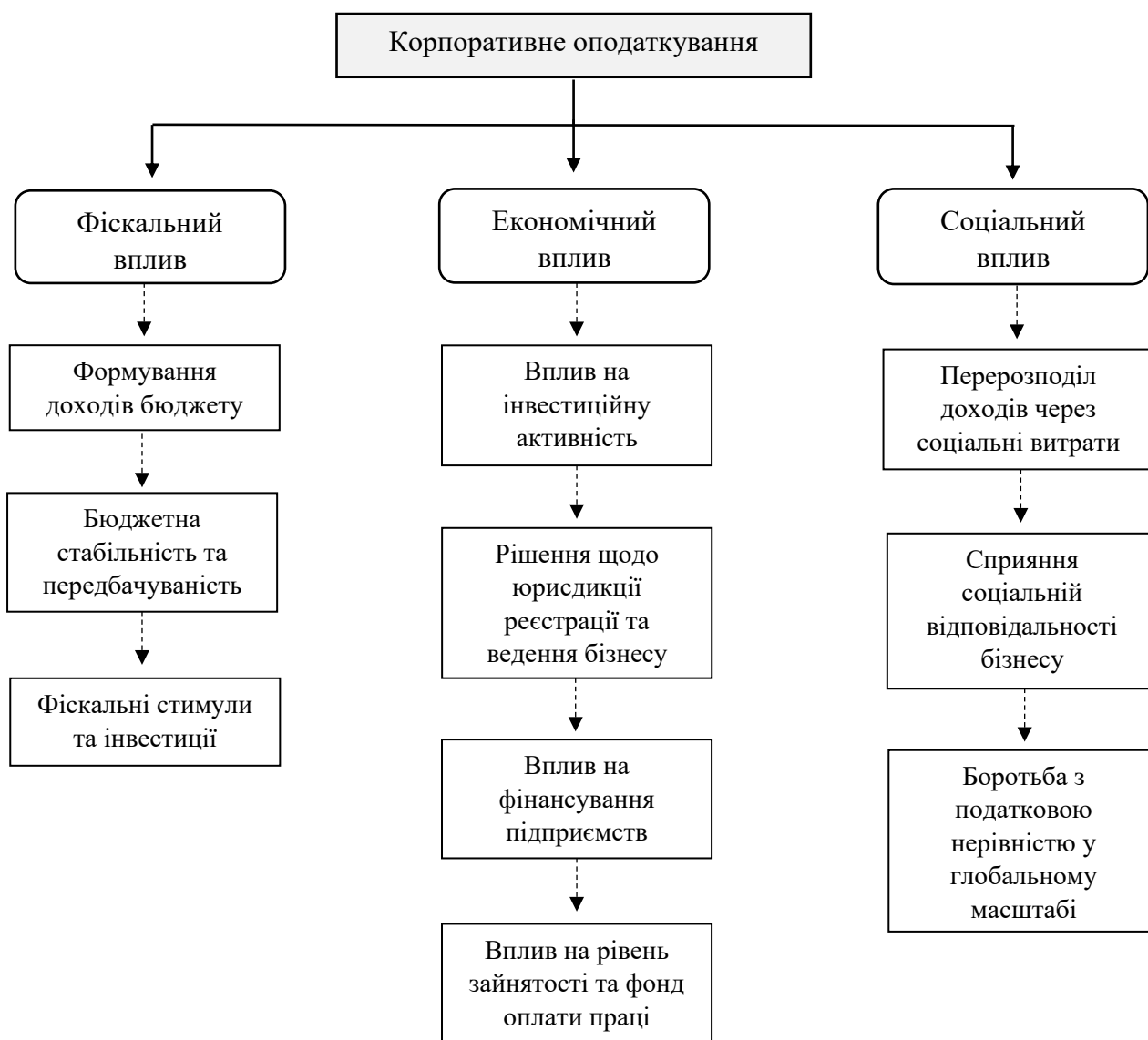

Рисунок 1.5 – Вплив корпоративного оподаткування

Джерело: побудовано автором

Таким чином, корпоративне оподаткування виконує багатофункціональну роль у сучасній економіці та має комплексний фіскальний, економічний та соціальний вплив, що узагальнено на рисунку 1.5. Воно є не лише джерелом доходів бюджету, а й потужним інструментом державної політики, що впливає на економічне зростання, інвестиційний клімат, зайнятість та рівень соціального забезпечення. Саме тому ефективна система корпоративного оподаткування повинна поєднувати фіскальну дохідність, економічну нейтральність, простоту адміністрування та соціальну справедливість.

Висновки до розділу 1

У першому розділі магістерської роботи здійснено теоретико-методологічний аналіз корпоративного оподаткування як складного економіко-правового явища, що поєднує в собі фіскальні функції держави, регуляторний вплив на господарську діяльність підприємств та інструменти стимулювання економічного розвитку. Узагальнено підходи до визначення поняття «корпоративне оподаткування» та запропоновано власне трактування в межах вузького та широкого підходів. Залежно від обраного підходу, корпоративне оподаткування може охоплювати як виключно податок на прибуток підприємств (вузький підхід), так і ширший спектр податків, що сплачуються юридичними особами у процесі господарської діяльності (широкий підхід). Для подальшого аналізу обґрунтовано доцільність використання саме вузького підходу з фокусом на податку на прибуток як ключовому інструменті корпоративного оподаткування в Україні.

У межах розділу систематизовано сучасні моделі корпоративного оподаткування – класичну модель, модель податку на виведений капітал та модель оборотного податку, проаналізовано їхній фіскальний, економічний та адміністрування вплив, міжнародний досвід їх впровадження. Кожна з моделей має свої переваги й недоліки, а вибір тієї чи іншої моделі залежить від рівня економічного розвитку держави, якості інституційного середовища, податкової культури та стратегічних пріоритетів.

Найбільш поширеною у світі залишається класична модель, яка забезпечує стабільні фіскальні надходження, проте супроводжується високими витратами на адміністрування та значними ризиками ухилення від оподаткування. У цьому контексті розглянуто роль ОЕСР та ініціативи BEPS, спрямовані на протидію агресивному податковому плануванню та гармонізацію корпоративного оподаткування у глобальному масштабі.

Особливу увагу приділено міжнародному досвіду функціонування альтернативних моделей оподаткування. Досвід Естонії та Латвії свідчить про здатність моделі податку на виведений капітал забезпечувати фіскальну стабільність, сприяти зростанню інвестиційної активності та підвищувати прозорість адміністрування. Водночас, приклади Молдови та Македонії продемонстрували ризики передчасного або неповноцінного впровадження подібних моделей без належної інституційної підтримки. Модель оборотного податку, хоч і має окремі переваги в контексті адміністрування, втрачає ефективність для великих компаній і розвинених економік через каскадний ефект та відсутність зв'язку з прибутковістю бізнесу.

Окрема увага приділена фіскальному, економічному та соціальному впливу корпоративного оподаткування. Показано, що корпоративні податки є вагомим джерелом бюджетних надходжень, особливо у кризових і повоєнних умовах. Вони також виступають інструментом державної політики, впливаючи на інвестиційну активність, структуру витрат підприємств, зайнятість і динаміку економічного зростання. Ефективна податкова система може стимулювати розвиток національного бізнесу, покращувати інвестиційний клімат і забезпечувати фінансування соціально важливих програм. У міжнародному контексті корпоративне оподаткування відіграє роль у забезпеченні податкової справедливості та протидії глобальним викликам, таким як розмивання податкової бази та переміщення прибутків до офшорів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ КОРПОРАТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості корпоративного оподаткування України

Корпоративне оподаткування є важливою складовою податкової системи України. Воно охоплює механізми оподаткування прибутку юридичних осіб, окремі спеціальні податкові режими, а також правила оподаткування транснаціональних компаній, контрольованих іноземних компаній та особливостей взаємодії з нерезидентами. Функціонування корпоративного оподаткування регулюється нормами Податкового кодексу України, а також підзаконними нормативно-правовими актами.

Варто зауважити, що корпоративне оподаткування в Україні передбачає використання усіх трьох моделей, розглянутих у пункті 1.2 – класичну модель корпоративного оподаткування, модель податку на виведений капітал та модель оборотного податку.

Основою корпоративного оподаткування України є класична модель, яка реалізована через податок на прибуток підприємств. Така форма оподаткування базово застосовується до усіх суб'єктів господарювання юридичних осіб.

Станом на 2025 рік ставка податку на прибуток становить 18% та 25% для фінансових установ (окрім страхових компаній). Така ставка застосовується до фінансового результату до оподаткування, скоригованого на податкові різниці, передбачені ПКУ. При цьому фінансовий результат визначається відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, залежно від того які стандарти обліку застосовує підприємство. Податкові різниці можуть як збільшувати, так і зменшувати фінансовий результат до оподаткування. До найбільш застосованих податкових різниць можна віднести: коригування на суми амортизації, резервів, відсотків за

кредитами (тонка капіталізація), роялті, збитків минулих звітних періодів, контрольованих операцій тощо [19].

Варто зазначити, що платники податку можуть не застосовувати податкові різниці (окрім коригування на збитки минулих періодів), якщо їхній річний дохід не перевищує 40 мільйонів гривень.

Платниками цього податку є юридичні особи – резиденти, які здійснюють господарську діяльність на території України, а також нерезиденти, які провадять діяльність через постійні представництва. Окрім того, у 2022 році було впроваджено поняття «контрольованої іноземної компанії» (КІК), що стало ще одним механізмом включення прибутків, отриманих за межами України, до об'єкта оподаткування [20].

Особливу увагу в системі корпоративного оподаткування приділено трансфертному ціноутворенню (ТЦУ). З 2013 року в Україні діє механізм контролю за контрольованими операціями між пов'язаними особами. Якщо обсяг операцій з контрагентом, що має ознаки пов'язаності або зареєстрований у низькоподатковій юрисдикції, перевищує встановлені порогові значення, компанія зобов'язана подавати звітність з ТЦУ та підтверджувати відповідність умов таких операцій принципу «витягнутої руки». Також у межах імплементації плану BEPS Україна з 2020 року запровадила трирівневу структуру звітності з ТЦУ.

Ще одним важливим компонентом є оподаткування постійних представництв нерезидентів. Відповідно до українського законодавства, нерезиденти, які здійснюють господарську діяльність через постійне представництво, прирівнюються до платників податку на прибуток і зобов'язані обчислювати та сплачувати податок за загальними правилами. З 2020 року в ПКУ закріплено оновлене визначення постійного представництва відповідно до підходів ОЕСР, що деталізує критерії наявності такого представництва та його податкового статусу.

Крім того, у 2022 році в Україні було частково впроваджено модель податку на виведений капітал у рамках спеціального податкового режиму «Дія Сіті». Так,

для резидентів Дія Сіті передбачається можливість добровільного переходу платників податку на податок на виведений капітал за ставкою 9%.

Резидентами Дія Сіті можуть стати компанії, що ведуть діяльність у сфері ІТ, інновацій, хмарних технологій, кібербезпеки, БПЛА, біонічних протезів, технологічних продуктів для використання в оборонній сфері тощо. Також умовою вступу є відповідність критеріям стосовно середньої винагороди працівників, структури доходів, кількості працівників тощо [21]. Станом на травень 2025 року, у реєстрі Дія Сіті налічується 1 772 резидента [22].

Об'єктом оподаткування податком на виведений капітал є окремі операції, зокрема:

- виплата дивідендів, процентів та роялті;
- окремі виплати у зв'язку з виходом учасника резидента Дія Сіті;
- окремі інвестиційні операції;
- виплати фінансової допомоги;
- безоплатне надання товарів/послуг;
- придбання товарів/ послуг у платників єдиного податку;
- скоригований прибуток КІК і коригування ТЦУ підлягатимуть

оподаткуванню за ставкою 18% [19].

Однак, варто зазначити, що лише 45% резидентів Дія Сіті прийняли рішення про застосування податку на виведений капітал.

Модель оборотного податку в Україні запроваджена в рамках спрощена система оподаткування. Так, платники єдиного податку третьої групи зобов'язані сплачувати податок, розмір якого становить 5 або 3 відсотка від отриманого доходу.

Також на початку повномасштабного вторгнення модель оборотного податку було тимчасово впроваджено для більшості юридичних осіб. Так, податковим законодавством було передбачено можливість юридичним особам з річним оборотом до 10 мільярдів гривень добровільно перейти на третю групу спрощеної системи оподаткування, сплачуючи податок у розмірі 2 відсотків з обороту підприємства. Така можливість зменшувала податкове навантаження і

податкове адміністрування підприємств та створювала сприятливі умови для українського бізнесу, враховуючи діючий військовий стан [23].

Проте, такої можливістю скористалося близько половини підприємств, оскільки не для всіх підприємств така модель оборотного податку зменшувала податкове навантаження. Зокрема, для компаній з великим оборотом, але низьким рівнем маржинальності на одиниці продукції, ця модель спричиняла більше податкове навантаження.

Однак у 2023–2025 роках, у зв'язку з недостатнім рівнем бюджетних надходжень на фоні повномасштабної війни, спостерігається тенденція до згортання податкових стимулів та зростання фіскального тиску на підприємства. Зокрема, було підвищено ставку податку на прибуток для банківських установ до 50% за 2023-2024 роки, що стало найвищим значенням ставки у чинній податковій системі. Це рішення аргументується високою прибутковістю банківського сектору в умовах воєнної економіки, а також його значною роллю у формуванні доходів бюджету. З 2025 року ставка податку на прибуток для банків було зменшено до 25%, проте застосування такої підвищеної ставки податку було розширено на всі фінансові установи, окрім страхових компаній [24].

Крім того, з метою обмеження можливостей для оптимізації оподаткування та збільшення податкової бази, протягом 2023-2024 років було запроваджено норму, яка тимчасово обмежує можливість перенесення збитків минулих періодів для банків. Це означає, що банки не можуть зменшувати поточний об'єкт оподаткування за рахунок збитків, понесених у попередні роки.

Варто зазначити, що більшість таких змін було впроваджено ретроспективно. Такий підхід суперечить принципам ПКУ, створює невизначеність, знижує рівень довіри до податкової системи та ускладнює фінансове планування для бізнесу.

Окремим напрямом фіскального посилення стало введення авансових внесків з податку на прибуток для роздрібних торговців пальним, а також

підвищення розміру авансових внесків для торговців валютними цінностями у готівковій формі [24].

Ці новації, хоча й мають фіскальну доцільність, викликали критику з боку бізнес-спільноти через збільшення регуляторного тиску в умовах загального економічного спаду. Водночас вони є відображенням більш широкого тренду – посилення ролі корпоративного оподаткування у фінансуванні державних витрат в умовах війни.

Важливим елементом корпоративного оподаткування є його адміністрування. Ефективне адміністрування корпоративного оподаткування є необхідною умовою для забезпечення стабільних бюджетних надходжень, дотримання податкової дисципліни та створення прозорого й передбачуваного середовища для бізнесу. Адміністрування корпоративного оподаткування охоплює комплекс заходів, що включають реєстрацію платників, обчислення податкових зобов'язань, подання звітності, сплату податків, проведення перевірок та контроль за дотриманням податкового законодавства.

Важливою складовою адміністрування, з яким зіштовхується кожен платник податку, є подання податкової звітності. Звітність повинна включати декларацію з додатками та фінансову звітність. Податкова декларація з податку на прибуток подається платниками в електронній формі, поштою або особисто платником податків або уповноваженою на це особою. Тобто, процес подання звітності є достатньо гнучким, але на практиці переважна більшість платників використовує електронний формат.

Варто зауважити, що цифровим інструментам приділяється особлива увага в податковому адмініструванні. Так, в Україні продовжує розвивається система електронних сервісів податкової служби. Електронний кабінет платника податків надає доступ до інформації про стан розрахунків з бюджетом, подання звітності, листування з ДПС, перегляду актів перевірок, подання запитів тощо. Така діджиталізація робить процес подання звітності легшим та швидшим.

Проте підготовка податкової звітності вимагає багато ресурсу, що підтверджується міжнародним рейтингом *Doing business*. Зважаючи на те, що

останніми роками законодавство, яке регулює корпоративне оподаткування, розширюється та ускладнюється, підприємства змушені витратити ще більше ресурсів для звітування.

Ще одним ключовим напрямом адміністрування є податковий контроль. Державна податкова служба України здійснює контроль за правильністю визначення податкових зобов'язань, достовірністю звітності та повнотою сплати податку на прибуток. Основними формами контролю є камеральні перевірки (проводяться автоматично на підставі поданої звітності), документальні планові та позапланові перевірки, а також зустрічні звірки. Планові перевірки проводяться відповідно до річного плану-графіка перевірок, який публікується на сайті ДПС.

У 2022–2023 роках на тлі воєнного стану було тимчасово зменшено інтенсивність перевірок, у тому числі призупинено проведення виїзних перевірок (документальні планові перевірки), з метою підтримки платників у складних економічних умовах. Однак, поступово проведення податкових перевірок було відновлено.

Також важливою складовою адміністрування корпоративного оподаткування є механізм податкової відповідальності, який покликаний забезпечити дотримання платниками вимог податкового законодавства. Податковий кодекс України передбачає низку фінансових санкцій за порушення, пов'язані з обчисленням, сплатою або звітністю щодо податку на прибуток підприємств. Штрафні санкції за порушення податкового законодавства щодо податку на прибуток підприємств в Україні передбачають відповідальність за неподання або несвоєчасне подання декларації (340–1020 грн), заниження податкового зобов'язання (штраф у розмірі 10–50% суми недоплати), несвоєчасну сплату податку (5–50% від несплаченої суми), а також пеню, що нараховується за кожен день прострочення. Водночас, платники податку мають можливість здійснити самостійне донарахування зобов'язань у зв'язку з виявленими помилками у поданих деклараціях, сплативши штраф у розмірі 3-5% суми недоплати. У сфері трансфертного ціноутворення санкції є істотно вищими

та можуть становити до 1 000 розмірів прожиткового мінімуму для працездатної особи. Крім того, можливе застосування адміністративної відповідальності до посадових осіб підприємств у разі грубих порушень або умисного ухилення.

Варто зазначити, що під час коронакризи та повномасштабного вторгнення дію більшості штрафів було призупинено. З 27 травня 2022 року дію штрафів було поновлено, окрім штрафу за самостійне донарахування зобов'язань, який продовжує не діяти протягом воєнного стану, та деяких інших штрафних санкцій.

Отже, система адміністрування корпоративного оподаткування в Україні охоплює широкий спектр процедур, які регулюють усі етапи взаємодії платника податків з державою – від реєстрації та обліку до звітності, контролю та моніторингу. Інституційна база адміністрування корпоративного оподаткування містить значну кількість цифрових інструментів. Однак, податкове адміністрування все ще характеризується складністю та потребує значних ресурсів.

2.2. Вплив корпоративного оподаткування на бюджетні надходження, ведення бізнесу та інвестиційний клімат

Корпоративне оподаткування в Україні посідає ключове місце у податковій системі держави, оскільки виконує одразу кілька важливих функцій: забезпечує сталу дохідну базу для бюджету, формує умови для ведення бізнесу, а також впливає на інвестиційну активність як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. У центрі цього механізму – податок на прибуток підприємств, який є основою оподаткування юридичних осіб. Відповідно, ефективність корпоративного оподаткування визначає фінансову стабільність держави, конкурентоспроможність підприємств і привабливість країни для інвесторів.

Перш за все, корпоративне оподаткування є важливим джерелом формування дохідної частини державного та місцевих бюджетів України, розподіляючись між ними відповідно до встановленої законодавчої пропорції.

Зокрема, згідно з чинним Бюджетним кодексом України, до доходів загального фонду Державного бюджету України зараховується 90% податку на прибуток підприємств (за винятком податку на прибуток підприємств державної власності, який у повному обсязі спрямовується до державного бюджету, а також податку підприємств комунальної власності). Решта 10% надходжень від цього податку спрямовується до бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад. Окрім цього, податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є органи місцевого самоврядування, повністю зараховується до відповідних місцевих бюджетів [25]. Такий механізм перерозподілу податкових надходжень дозволяє забезпечити певну фінансову децентралізацію та надає територіальним громадам інструменти для фінансування власних потреб, розвитку інфраструктури та соціальних програм, підвищуючи тим самим ефективність використання податкових ресурсів у регіональному розрізі.

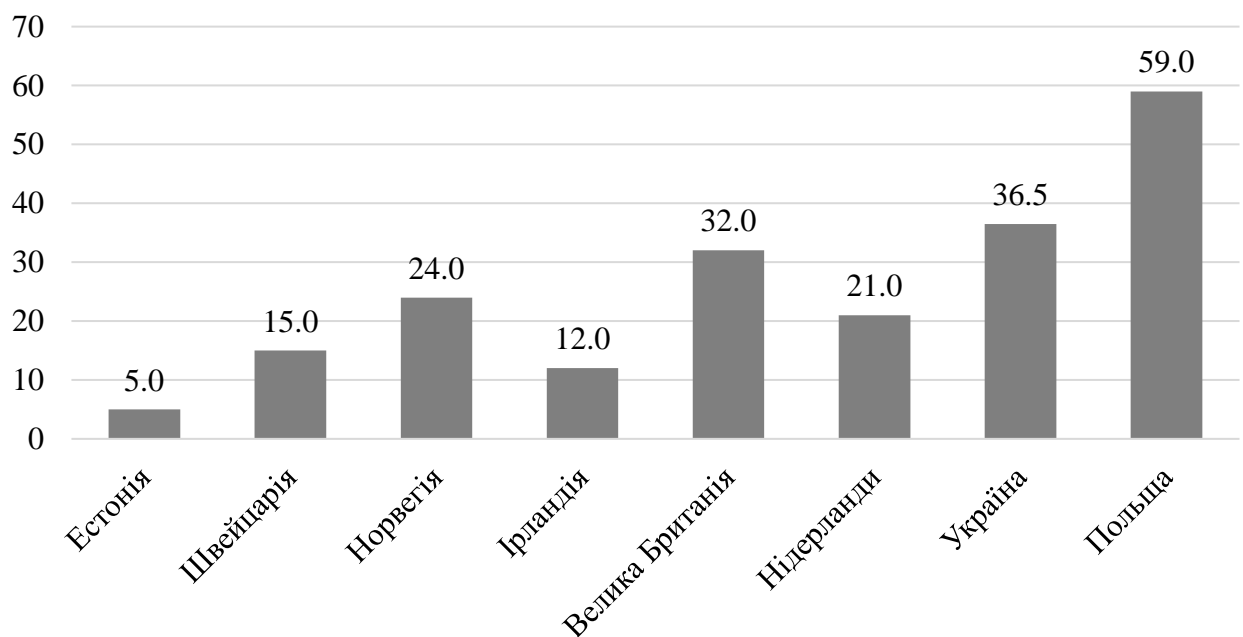
Рисунок 2.1 – Динаміка податкових надходжень та частка податку на прибуток у структурі загальних надходжень бюджету протягом 2015 – 2024 років
Побудовано автором на основі даних [26]

Роль корпоративного оподаткування у забезпеченні фінансової спроможності держави підтверджується щорічною динамікою надходжень. Протягом останніх 10 років обсяги надходжень від податку на прибуток зростали, попри періодичні економічні спади, воєнні виклики та форс-мажорні події. Так, у 2015 році надходження становили лише 39 млрд грн, а вже у 2024 році – 299 млрд грн, що є рекордним значенням за останні роки. За період 2015-2024 років надходження від податку на прибуток зросли на 667%. При цьому частка корпоративного податку у структурі загальних податкових доходів зросла з 8% до 14%. Варто зауважити, що у 2024 році відбулося найбільше зростання надходжень від корпоративного оподаткування – на 88%, що також призвело до рекордного збільшення частки серед податкових надходжень (до 14%). Більшою мірою таке зростання було спричинене підвищенням ставки податку на прибуток для банків до 50%. Динаміка, відображена на графіку, свідчить не лише про розширення податкової бази, а й про зростання ролі корпоративного податку як джерела бюджетного фінансування в умовах війни та економічного відновлення.

Рівень корпоративного оподаткування безпосередньо впливає на умови ведення бізнесу в Україні. Високе податкове навантаження може зменшувати рентабельність підприємств, обмежувати їх інвестиційні можливості та стимулювати ухилення від оподаткування. Згідно з дослідженнями, складність податкового законодавства та часті його зміни створюють додаткові адміністративні бар'єри для бізнесу. Відповідно, корпоративне оподаткування впливає не лише на фінансові результати компаній, а й на їхні адміністративні витрати, облік, планування та інвестиційні стратегії. У цьому контексті актуальним є питання адміністративного навантаження, що покладається на бізнес у зв'язку з обчисленням та сплатою податку на прибуток.

Згідно з даними Світового банку (міжнародний рейтинг Paying Taxes), у 2020 році українські компанії в середньому витрачали близько 36,5 годин на підготовку звітності з податку на прибуток. Це більше, ніж у країнах Західної Європи (наприклад, в Естонії – лише 5 годин), але менше, ніж у Польщі – 59 годин. Враховуючи те, що протягом 2021-2025 років законодавство, яке регулює

корпоративне оподаткування, постійно ускладнювалося та передбачало все нові вимоги до платників податків, кількість годин, необхідних для адміністрування корпоративного оподаткування, значно збільшилася. Більше того, компанії часто змушені звертатися за податковими консультаціями до консалтингових компаній у зв'язку зі складністю адміністрування податку. У свою чергу, це спричиняє виникнення додаткових адміністративних витрат підприємств. Така ситуація свідчить про те, що, незважаючи на часткову цифровізацію, податкове адміністрування в Україні все ще потребує спрощення.

■ Кількість витрачених годин на подання звітності з податку на прибуток у 2020 році

Рисунок 2.2 – Середня кількість годин, необхідна для підготовки звітності з податку на прибуток у європейських країнах у 2020 році

Побудовано автором на основі даних [27]

Крім того, корпоративне оподаткування є одним із ключових факторів, що впливають на інвестиційний клімат країни. Високі ставки податку на прибуток можуть стримувати як внутрішні, так і зовнішні інвестиції, зменшуючи чистий прибуток підприємств та їхню здатність до реінвестування. Згідно з дослідженнями, зростання податкового навантаження та ускладнення податкового адміністрування мають дестимулюючий ефект на обсяг капітальних

інвестицій. Відповідно, питання корпоративного оподаткування відіграє ключову роль у рішенні потенційних інвесторів щодо входу на ринок.

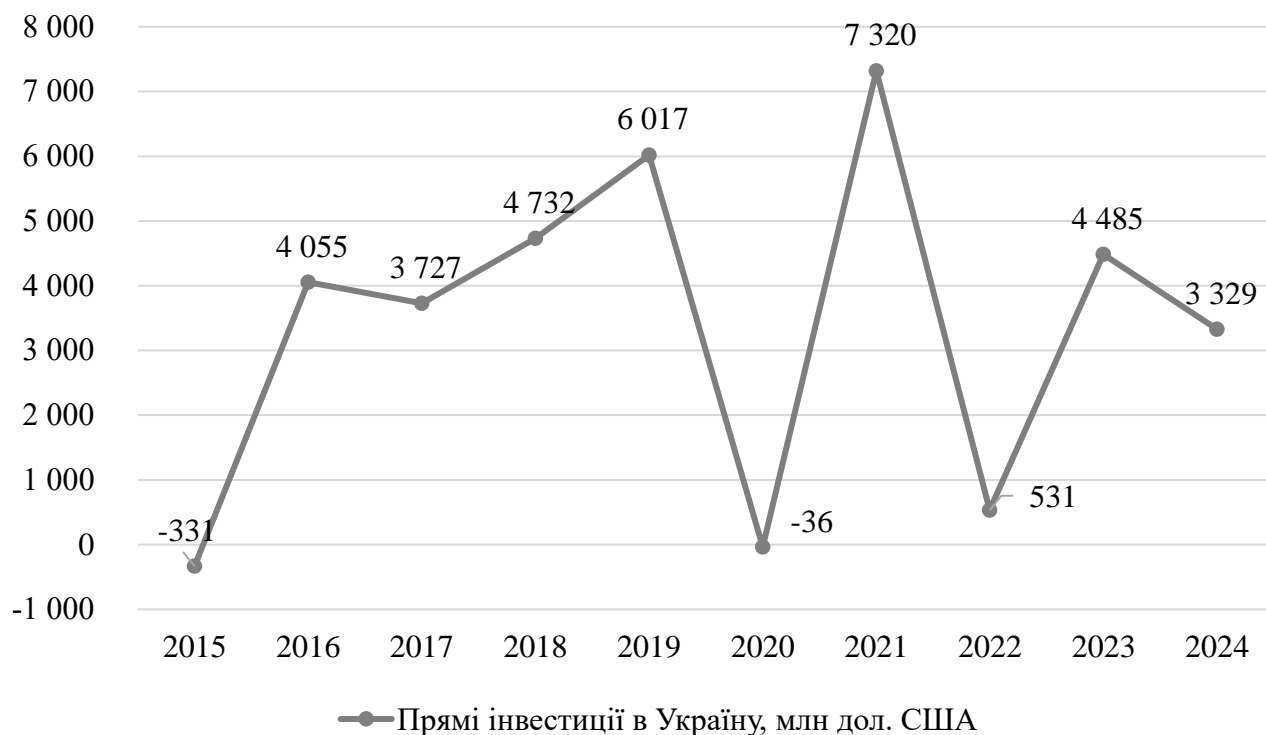

Рисунок 2.3 – Прямі іноземні інвестиції в Україну у 2015 – 2024 роках, млн дол. США

Побудовано автором на основі даних [28]

Проаналізувавши динаміку прямих іноземних інвестицій в Україну, встановлено, що обсяги інвестицій були надзвичайно волатильними – від від’ємного значення у 2015 році до пікового зростання у 2021 році, коли сума інвестицій сягнула понад 7 млрд дол. США. Проте, вже наступного року в умовах повномасштабної війни інвестиції знову суттєво скоротилися. Ці коливання свідчать про високу чутливість інвесторів до політичних та економічних ризиків, включно з податковими.

Рівень податкового навантаження є одним із факторів, який враховується при прийнятті рішень щодо інвестування у країну. Закордонний інвестор при інших рівних умовах обере для інвестування юрисдикцію з меншим податковим навантаженням. Тому для повноцінної оцінки впливу корпоративного оподаткування варто розглянути рівень податкового навантаження в Україні у

міжнародному порівнянні. Це дозволяє зрозуміти, наскільки податкова система України є конкурентоспроможною.

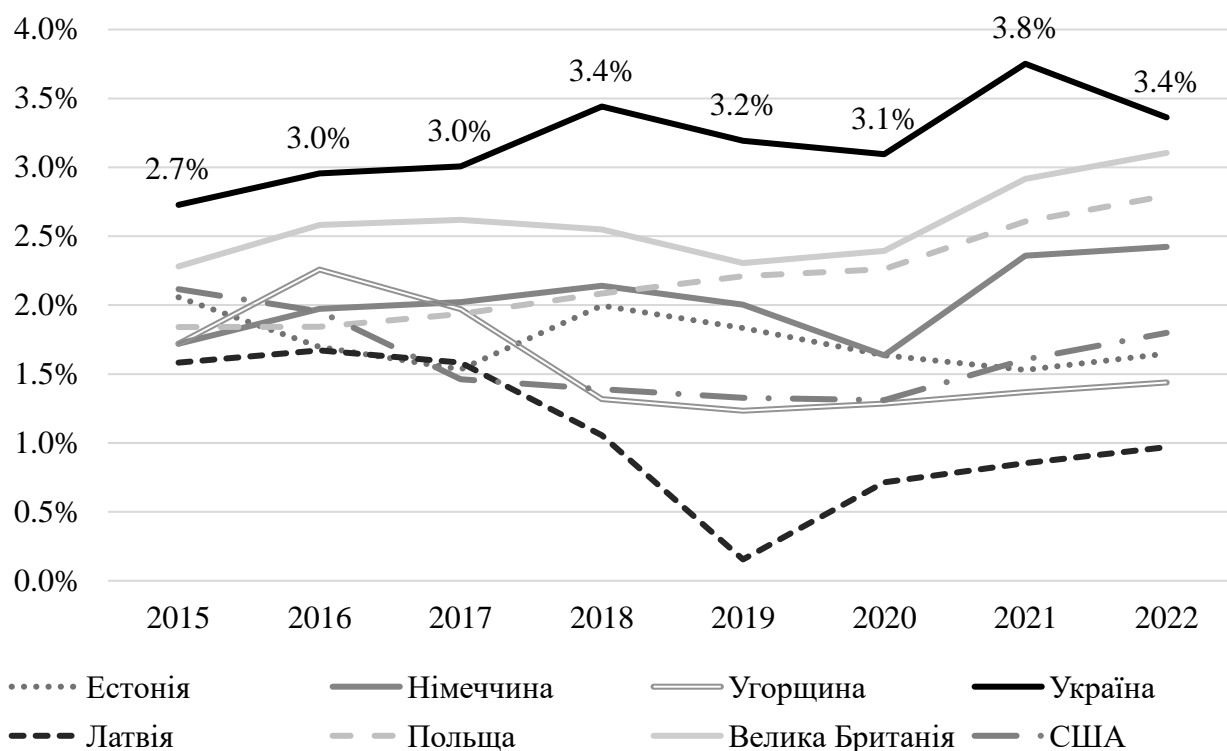

Рисунок 2.4 – Рівень корпоративного податкового навантаження в Україні та провідних країнах світу у 2015 – 2022 роках, %

Побудовано автором на основі даних [26, 29, 30] та розрахунків автора.

На рисунку 2.4 відображено динаміку корпоративного податкового навантаження в Україні та європейських країнах, який розраховується як співвідношення надходжень від податку на прибуток до ВВП. Дані свідчать, що Україна має стабільно високий рівень корпоративного податкового навантаження – понад 3% ВВП у 2021–2022 роках, що є вищим, ніж у більшості країн ЄС. Наприклад, в Естонії цей показник становив менше ніж 1%, у Великій Британії – близько 2%, у Польщі – близько 2,5%. Така динаміка свідчить про надмірне податкове навантаження на підприємства в Україні та низький рівень податкової конкурентоспроможності країни. Таке корпоративне оподаткування погіршує інвестиційний клімат країни.

Крім того, податкову привабливість країни можна оцінити за допомогою міжнародних рейтингів, наприклад, індексу податкової свободи. Цей індекс враховує як граничні ставки корпоративного та особистого оподаткування, так і загальний рівень податкового навантаження.

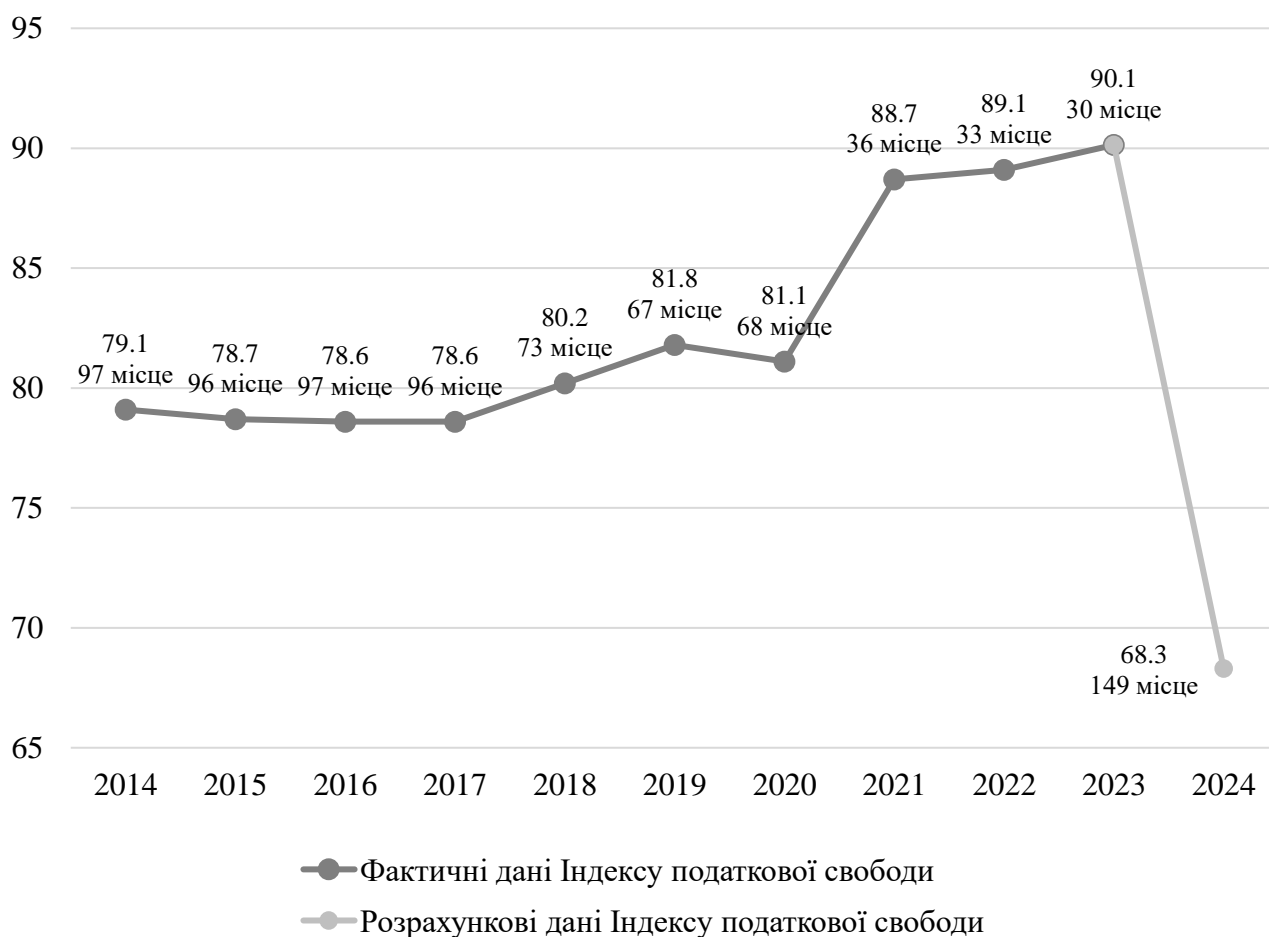

Рисунок 2.5 – Динаміка зміни індексу податкової свободи України протягом 2014-2024 рр., бали.

Побудовано автором на основі даних [31] та розрахунків автора.

Відповідно до графіка, в період з 2014 до 2023 року Україна демонструвала поступове зростання індексу – з 79 балів до 90, піднявшись до 30-го місця у світовому рейтингу. Проте у 2024 році відбулося різке зниження – до 68 балів і 149-го місця, що у першу чергу пов'язано зі зростанням граничної ставки податку на прибуток банків до 50%, що враховується у методології індексу. Причини цього погіршення полягають не лише у формальних змінах ставок, але й у поступовому згортанні податкових пільг, запроваджених у 2022 році для

підтримки економіки в умовах війни. Зокрема, було скасовано знижену ставку єдиного податку для усіх підприємств, поновлено плату за землю та екологічні податки тощо. Водночас темп зростання податкових надходжень випередив темп зростання ВВП, що призвело до збільшення податкового навантаження як у номінальному, так і в структурному вимірі. Це ще раз підтверджує, що навіть формально незмінна ставка податку на прибуток може мати суттєвий вплив через супутні фіскальні рішення.

Таким чином, податкова конкурентоспроможність України суттєво знизилася протягом останніх років, що, своєю чергою, зумовлює обережність інвесторів у прийнятті рішень щодо розміщення капіталу. Зростання податкового навантаження, відсутність стабільності у фіскальній політиці та часті зміни правил гри формують середовище високої невизначеності, у якому іноземні компанії дедалі частіше відмовляються від розширення присутності або повністю виходять з українського ринку.

Зважаючи на вищезазначене, корпоративне оподаткування в Україні – це не лише фіскальний інструмент, а й чутливий елемент економічної політики, що формує очікування, довіру та мотивації бізнесу. Його поточна конструкція забезпечує суттєву частину доходів бюджету, однак потребує подальшого вдосконалення в частині адміністрування, прогнозованості та стимулювання розвитку. У період, коли Україна відновлюється після повномасштабного вторгнення, перебудовує економіку та шукає шляхи інтеграції у європейський простір, податкова політика повинна стати не лише інструментом мобілізації ресурсів, а й потужним важелем економічного зростання. Для цього необхідно забезпечити збалансованість між фіскальною ефективністю та податковою конкурентоспроможністю, зберігаючи прозорість, стабільність і справедливість у підходах до оподаткування бізнесу.

2.3. Проблеми корпоративного оподаткування України

Корпоративне оподаткування в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні фіскальної стабільності та формуванні інституційного середовища для ведення бізнесу. Водночас чинна система корпоративного оподаткування залишається недосконалою, і її ефективність обмежується рядом проблем. Ці проблеми не лише гальмують економічний розвиток, але й негативно впливають на інвестиційний клімат, стимулюють тінізацію економіки та створюють правову невизначеність для платників податків. Серед основних проблем, які супроводжують функціонування корпоративного оподаткування в Україні, варто виокремити такі:

1) Високий рівень податкового навантаження. Податкова система України характеризується високими ставками податків, які створюють значне податкове навантаження на бізнес. Так, у 2024 році корпоративне податкове навантаження в Україні становить 4,4%, що значно вище аналогічного показника у Німеччині, Великій Британії, США, Польщі, Естонії, Латвії, Угорщини тощо.

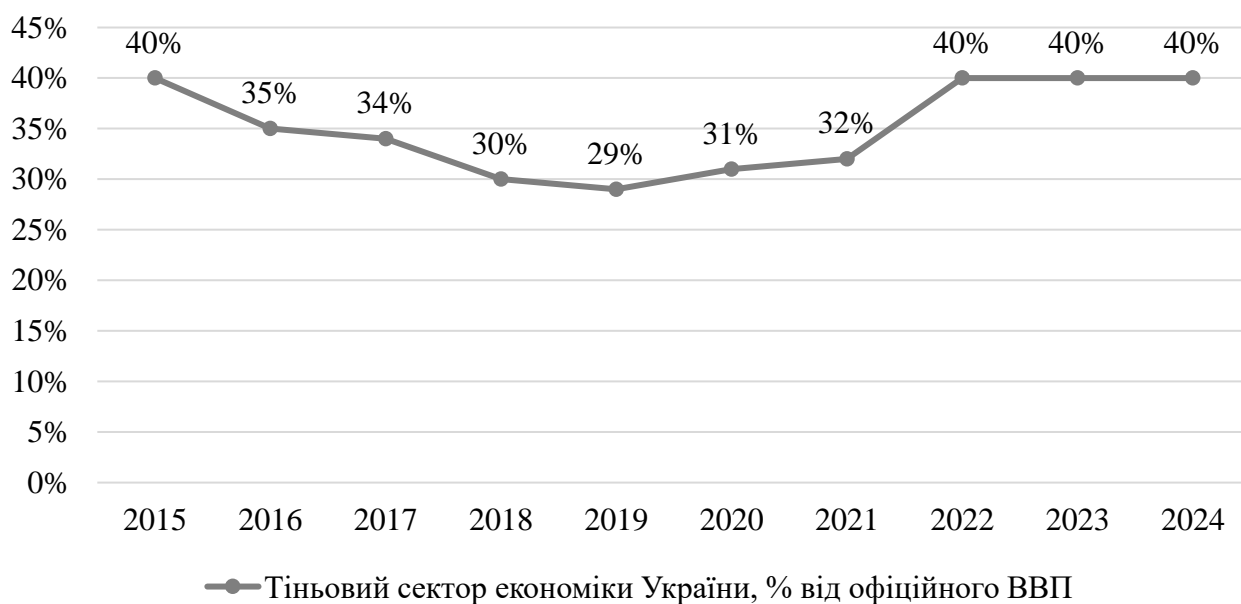

Рисунок 2.6 – Динаміка тіньового сектору економіки України протягом 2015 – 2024 років, відсоток від офіційного ВВП

Побудовано автором на основі даних [32]

Високі ставки податків обмежують можливості для реінвестування, знижують мотивацію до ведення бізнесу, призводять до відтоку капіталу та

зниження конкурентоспроможності українських компаній на міжнародних ринках. Крім того, внаслідок поточної рівня оподаткування в країні існує високий рівень офшоризації економіки. Таким чином, високий рівень оподаткування гальмує економічне зростання України та стимулює зростання тіньової економіки, яка у 2024 році досягнула 40% офіційного ВВП.

2) Складність адміністрування податків. Податкове адміністрування в Україні є складним та бюрократичним. Незважаючи на існування електронного кабінету платника податків, нарахування, декларування та сплата корпоративного податку потребує значної кількості часу. Також підприємства часто мають справу частими податковими перевітками, невизначеністю в трактуванні податкового законодавства тощо. Це призводить до додаткових витрат часу та ресурсів, що негативно впливає на бізнес-середовище.

3) Неефективність податкових органів. Сьогодні адміністрування податків вимагає великої кількості ресурсів, однак воно є неефективним. Державна податкова служба України (ДПС) фінансується за рахунок Державного бюджету України. Зокрема, у 2024 році було витрачено 13,1 млрд грн для забезпечення роботи податкових органів, що значно перевищує бюджетні видатки на інші відомства та навіть міністерства, наприклад, Державну міграційну службу України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство енергетики України, Міністерство культури та інформаційної політики України тощо [33]. До того ж, для забезпечення податкового адміністрування країни, ДПС має велику кількість працівників – 21 116 станом на кінець 2024 року [34].

З однієї сторони, за допомогою даних трудових та фінансових ресурсів, ДПС збільшує податкові надходження до бюджету за рахунок донарахувань податкових зобов'язань за результатами податкових перевірок. Так, у 2024 році було проведено 49 774 перевірок та донараховано 124 млрд грн податкових зобов'язань, зокрема 12,5 млрд грн зобов'язань з податку на прибуток [34]. Однак, такі суми податкових донарахувань за результатами податкових перевірок не будуть сплачені до Державного бюджету України в повному обсязі, оскільки підприємства переважно оскаржують результати перевірок у судовому

порядку. Наприклад, у 2024 році при донарахуванні 124 млрд грн податкових зобов'язань за результатами перевірок, до державного бюджету фактично було сплачено лише 4,1 млрд грн додаткових податкових надходжень. Така суттєва різниця пояснюється тим, що більшість підприємств активно оскаржують результати перевірок у судовому порядку. Так, у 2024 році кількість судових справ щодо визнання недійсними податкових повідомлень-рішень зросла з 23,8 тис. до 28,4 тис., а загальна сума податкових зобов'язань, що оскаржуються, збільшилася з 238 млрд грн до 400,3 млрд грн, тобто на 162,3 млрд грн [34].

Крім того, зважаючи на те, що податкові порушення, виявлені під час податкових перевірок, часто є необґрунтованими та недостатньо підтвердженими зі сторони податкових органів, значна частка судових рішень виноситься на користь платників податків. Так, у 2024 році 43,7% розглянутих справ було вирішено на користь підприємств [34].

Таким чином, незважаючи на те, що сума податкових донарахувань перевищує державне фінансування ДПС, не можна стверджувати про ефективність роботи податкових органів, оскільки лише незначна частина таких донарахувань буде фактично сплачена до бюджету. Відповідно, поточних результатів роботи ДПС можна досягнути з використанням значно менших ресурсів.

Варто зауважити, що 2024 рік став першим повним календарним роком, починаючи з 2020-го, коли для більшості платників податків не діяв мораторій на проведення податкових перевірок. У зв'язку з цим податкові органи мали можливість масово перевіряти підприємства за попередні роки, що й спричинило різке зростання суми донарахованих податків. Таким чином, 2024 рік став роком найбільших податкових донарахувань за останній час. Однак ця ситуація є тимчасовою – у наступні роки обсяг донарахувань, а відповідно і сплачених додаткових податкових зобов'язань, очікувано зменшиться. Тому високі показники 2024 року (124 млрд грн донарахованих зобов'язань) не можуть розглядатися як ознака ефективної роботи податкових органів.

Таким чином, наразі існує проблема використання великої кількості фінансових та трудових ресурсів для спрямування відносно невеликої суми додаткових податкових надходжень до бюджету країни.

Окремо слід звернути увагу на неефективність механізму адміністративного оскарження результатів податкових перевірок. Відповідно до чинного законодавства, платники податків мають право ініціювати процедуру адміністративного перегляду податкового повідомлення-рішення шляхом подання заперечень до відповідного підрозділу податкового аудиту Державної податкової служби України. Проте, як свідчить практика, такий механізм не забезпечує належного рівня захисту прав платників. За офіційними даними, у 2024 році в межах адміністративного оскарження було розглянуто податкові повідомлення-рішення на загальну суму близько 100 млрд грн, однак лише за 3,9 млрд грн з них зобов'язання були скасовані [34]. Таким чином, рівень ефективності адміністративного оскарження становив лише 3,9%.

Водночас підприємства не припиняють спроб захисту своїх прав і продовжують оскарження у судовому порядку, де рівень успішного оскарження є набагато вищим. Це вказує на значну кількість податкових перевірок, результати яких не витримують критики в судовому порядку, що може свідчити про системні недоліки в роботі податкових органів, зокрема щодо обґрунтованості та доказової бази прийнятих рішень.

Варто також зазначити, що ефективність адміністративного оскарження штучно обмежується через застосування цільового показника бюджетної програми ДПС – «частка скасованих за результатами адміністративного оскарження грошових зобов'язань у загальній сумі оскаржуваних податкових повідомлень-рішень, щодо яких прийнято рішення», який на 2024 рік встановлений на рівні не вище 16% [35]. Такий підхід фактично зумовлює заздалегідь обмежений простір для об'єктивного розгляду звернень платників податків та знижує довіру до процедури адміністративного оскарження як ефективного інструменту захисту прав.

Наслідком зазначеного є додаткове процесуальне та фінансове навантаження як на підприємства, так і на податкові органи та судову систему. Вказані обставини актуалізують потребу у підвищенні якості податкових перевірок, забезпеченні прозорості та обґрунтованості прийнятих рішень, а також у зміцненні потенціалу досудових механізмів захисту прав платників податків.

Безперечно, функціонал Державної податкової служби України не обмежується здійсненням податкового контролю у формі перевірок. До повноважень податкових органів також входить розробка та впровадження електронних податкових сервісів, надання адміністративних послуг, інформаційно-консультаційна підтримка платників податків, ведення реєстрів тощо. Проте, реалізація зазначених завдань не потребує залучення значної кількості людських ресурсів. З огляду на цифровізацію податкової сфери та зростаючу частку дистанційних сервісів, виконання цих функцій може бути забезпечене значно меншою кількістю працівників, ніж 21 116 штатних одиниць. Це свідчить про потенціал до оптимізації структури та кадрового складу податкової служби з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

4) Правова невизначеність та нестабільність податкового законодавства

Складна структура та недосконалість податкового законодавства України є однією з головних перешкод для ефективного функціонування системи корпоративного оподаткування. Податковий кодекс України не завжди забезпечує повне й однозначне нормативне врегулювання всіх практичних ситуацій, з якими стикаються платники податків. Унаслідок цього виникають численні відкриті питання, що призводить до розбіжностей у тлумаченні податкових норм з боку бізнесу та контролюючих органів. У свою чергу, це створює додаткові податкові ризики для бізнесу.

В умовах правової невизначеності компанії змушені витратити значні ресурси на залучення зовнішніх податкових консультантів для отримання фахових роз'яснень щодо можливих податкових наслідків тих чи інших

операцій. Попри існування інституційних механізмів податкового консультування, зокрема індивідуальних податкових консультацій (ІПК) та загальнодоступних роз'яснень, вони не завжди виконують свою функцію належним чином. Надані податковими органами відповіді часто є неповними, формальними, містять посилання на інші органи виконавчої влади або суперечать одна одній, що лише підсилює правову невизначеність. Також у багатьох випадках податкові роз'яснення не містять конкретної відповіді на поставлене питання, а лише містять посилання на загальні норми без практичного застосування. Такі підходи не лише не знижують рівень правової невизначеності, а й можуть ускладнювати процес прийняття рішень у сфері податкового планування.

Крім того, Податковий кодекс України (ПКУ) характеризується частими змінами, що створює невизначеність для підприємств, громадян та інвесторів. Наприклад, у 2022 році було прийнято 30 Законів України, які передбачали зміни до ПКУ, у 2023 році – 20 Законів України, а у 2024 році – 14 Законів України. Така нестабільність податкового законодавства ускладнює довгострокове планування та знижує привабливість України для іноземних інвесторів. Також часті законодавчі зміни ускладнюють адаптацію бізнесу до нових вимог та підвищують ризик помилок у податковій звітності й нарахуванні податків.

5) Ухилення від сплати податків

Системне ухилення від сплати податків з боку підприємств залишається однією з ключових проблем корпоративного оподаткування України загалом та моделі податку на прибуток зокрема. За оцінками експертів та міжнародних організацій, щороку держава втрачає значні обсяги доходів через приховування реальних фінансових результатів, здійснення фіктивних операцій, необґрунтоване формування податкового кредиту з ПДВ, агресивне трансфертне ціноутворення в групах пов'язаних осіб, а також через виведення прибутків у низькоподаткові юрисдикції. Зокрема, поширеними є схеми фіктивних витрат на послуги, виплати пасивних доходів нерезидентам за зниженою ставкою податку на доходи нерезидентів без наявності права на її застосування, дроблення

великого бізнесу на низку формально незалежних суб'єктів тощо. Усе це створює нерівні умови конкуренції між платниками податків, знижує ефективність податкової системи та перешкоджає формуванню прозорого бізнес-середовища.

Крім того, високий рівень податкового тиску, складність законодавства та слабка довіра до податкових органів сприяють поширенню агресивного податкового планування та зростанню тінізації корпоративного сектору. Значна частка податкових правопорушень не виявляється на етапі перевірок або не призводить до реального донарахування податків, що зумовлює низький рівень податкової дисципліни. Боротьба з ухиленням ускладнюється також обмеженим доступом податкових органів до інформації про бенефіціарних власників, транскордонні операції та взаємодію між юрисдикціями, що не приєдналися до міжнародних стандартів обміну інформацією.

Таким чином, проблема ухилення від сплати податків суттєво обмежує фіскальний потенціал корпоративного оподаткування, знижує ефективність податкових реформ та потребує комплексного вирішення на законодавчому, інституційному та адміністративному рівнях.

б) Тиск податкових органів на бізнес. Доволі часто податкові органи застосовують фіскальний підхід при податковому адмініструванні та проведенні податкових перевірок. При цьому позиція податківців є неоднозначною та не узгоджується з положеннями ПКУ. У таких випадках податківці, замість надання допомоги бізнесу щодо коректної сплати податків, чинуть тиск на підприємства та стримують ефективну роботу бізнесу. Також відсутність чітких і зрозумілих правил гри створює ризики для бізнесу та знижує податкову привабливість України як місця для інвестицій.

Таким чином, сукупність вищезазначених проблем свідчить про необхідність глибокого реформування системи корпоративного оподаткування в Україні. Надмірне податкове навантаження, складність і вартісність адміністрування, неефективність податкових органів, правова нестабільність і фіскальний тиск на бізнес – усе це створює несприятливе середовище для розвитку підприємництва та стримує інвестиційну активність. Подолання

зазначених викликів вимагає не лише точкових рішень, а системної податкової реформи, яка має ґрунтуватися на принципах стабільності, передбачуваності, партнерства з бізнесом та раціонального використання державних ресурсів. Лише за таких умов податкова система зможе виконувати не лише фіскальну, а й стимулюючу функцію, сприяючи сталому розвитку української економіки.

Висновки до розділу 2

У другому розділі магістерської роботи здійснено комплексний аналіз структури корпоративного оподаткування в Україні, визначено його основні моделі, правила справляння та особливості адміністрування. Розглянуто класичну модель до оподаткування прибутку, модель податку на виведений капітал у межах «Дія Сіті» та спрощену систему як форму моделі оборотного податку. Акцентовано на сучасних викликах системи, включаючи ускладнення звітності, фіскальний тиск, обмеження податкових стимулів та високі вимоги до ресурсного забезпечення податкового адміністрування. Водночас останні зміни в оподаткуванні окремих галузей свідчать про спроби держави адаптувати податкову політику до поточних фіскальних потреб.

Дослідження показало, що корпоративне оподаткування продовжує виконувати важливу фіскальну функцію в бюджетній системі України, забезпечуючи значну частку доходів загального фонду державного бюджету. Зокрема, питома вага податку на прибуток у структурі податкових надходжень становить 8–14% у різні роки, що свідчить про його стійке значення.

Проаналізовано динаміку податкового навантаження на бізнес у порівнянні з міжнародними практиками. Встановлено, що попри формально середній рівень ставок, реальне податкове навантаження в Україні залишається високим. За оцінками, в Україні корпоративне податкове навантаження є вищим, ніж у більшості країн ЄС, зокрема, перевищує 3% ВВП, тоді як у країнах із привабливою податковою системою цей показник значно нижчий. Це створює бар'єри для ведення бізнесу, обмежує рентабельність підприємств, збільшує адміністративні витрати та стримує інвестиційну активність. Водночас

порівняльний аналіз витрат часу на підготовку податкової звітності свідчить про складність адміністрування корпоративного податку в Україні, що також чинить тиск на бізнес і знижує загальну ефективність податкової системи.

Важливо, що корпоративне оподаткування є визначальним чинником інвестиційної привабливості країни. Ускладнення податкового законодавства, підвищення ставок, обмеження податкових стимулів і нестабільність фіскальної політики призвели до зниження індексу податкової свободи України у 2024 році та погіршення позицій у міжнародних рейтингах. Зростання податкового навантаження, при збереженні економічної та правової невизначеності, зумовлює відтік іноземних інвесторів і стримує розвиток внутрішнього капіталу.

Крім того, у розділі виокремлено ключові проблеми системи корпоративного оподаткування, серед яких: надмірне податкове навантаження, складність адміністрування, правова невизначеність, неефективність роботи податкових органів, ухилення від сплати податків, а також тиск податкових органів на бізнес. Проблеми проаналізовано з урахуванням кількісних показників і прикладів, що забезпечує аргументованість викладених висновків.

Значну увагу приділено проблемі неефективності податкового адміністрування, яка проявляється в надмірному використанні фінансових і людських ресурсів без відповідного зростання реальних податкових надходжень.

Таким чином, результати аналізу другого розділу підтверджують, що чинна модель корпоративного оподаткування в Україні потребує системних змін.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Альтернативні варіанти розвитку корпоративного оподаткування

Зважаючи на наявні проблеми поточного корпоративного оподаткування в Україні, слід здійснити реформування податкової системи. До того ж, в умовах війни, економічної невизначеності та необхідності післявоєнного відновлення Україна стикається з потребою перегляду підходів до оподаткування бізнесу, щоб забезпечити водночас наповнення бюджету та підтримку економіки. Відповідно, постає питання про вибір оптимальної моделі корпоративного оподаткування, яка б відповідала сучасним викликам і забезпечувала довгостроковий розвиток.

Для досягнення таких цілей можна виділити два основні альтернативні напрями розвитку корпоративного оподаткування в Україні:

1) удосконалення класичної моделі на основі податку на прибуток підприємств, з одночасною лібералізацією податкового навантаження та покращенням адміністрування;

2) проведення більш радикальної податкової реформи шляхом переходу до моделі податку на виведений капітал за прикладом Естонії та Латвії.

Перший варіант спрямований на трансформацію класичної моделі в бік лібералізації та зменшення податкового навантаження для бізнесу, особливо в частині малих і середніх підприємств, стартапів, інноваційних галузей. Такий підхід дозволить Україні сформувати привабливий інвестиційний клімат та стати «східноєвропейською Ірландією». Для цього необхідно створити кращі умови оподаткування, ніж у сусідніх країнах. Враховуючи те, що рівень корпоративного оподаткування Польщі, Румунії, Словаччини доволі схожий з

українським, зниження ставки податку на прибуток буде істотно виділяти Україну.

Однак шлях низького рівня оподаткування може суперечити глобальним податковим тенденціям та міжнародним ініціативам у сфері корпоративного оподаткування. Світова спільнота активно працює над створенням справедливішої та прозорішої системи оподаткування прибутку транснаціональних компаній, з метою боротьби з агресивним податковим плануванням, розмиванням податкової бази та виведенням прибутків до низькоподаткових юрисдикцій. Так, у жовтні 2021 року 139 країн (включно з Україною), які беруть участь у рамковій програмі ОЕСР/G20 з боротьби з розмиванням податкової бази та виведенням прибутку з-під оподаткування (BEPS), погодили новий етап податкової реформи – так званий план BEPS 2.0, що передбачає впровадження Pillar 1 та Pillar 2 [36]. У подальші роки ОЕСР продовжувала розробку нормативної бази для практичної реалізації цих підходів, зокрема опублікувала модельні правила для Pillar 2 у грудні 2021 року, а також надала докладні керівні документи щодо їх імплементації.

Pillar 1 покликаний модернізувати міжнародні правила розподілу податкових прав, зважаючи на реалії цифрової економіки. Його метою є забезпечення ефективного розподілу частини прибутку великих транснаціональних компаній на користь країн, де фактично створюється економічна вартість, навіть за відсутності фізичної присутності компанії. Тобто доходи повинні оподатковуватися там, де вони фактично генеруються – у країнах-джерелах доходу.

Pillar 2 спрямований на запровадження глобального мінімального податку у розмірі 15%, що має стати нижньою межею ефективного оподаткування транснаціональних груп. Це дозволяє країнам уникати податкових втрат, які виникають через надмірну податкову конкуренцію, коли юрисдикції штучно знижують ставки корпоративного податку, аби привабити іноземний капітал.

Наразі Pillar 1 знаходиться на стадії фіналізації, тобто він не впроваджений у жодній юрисдикції. Більше того, за оцінками ОЕСР дія Pillar 1 матиме вплив

на обмежене коло найбільших транснаціональних компаній світу, яких налічується до 100 компаній. Відповідно, Pillar 1 не має впливу на корпоративне оподаткування України. Водночас, Pillar 2 вже впроваджено у багатьох країнах світу починаючи з 2024-2025 років. Зокрема до таких юрисдикцій належать країни Європейського Союзу (окрім Латвії, Литви, Естонії, Словаччини та Мальти), Канада, Велика Британія, Японія, Австралія тощо [37]. Перелік таких країн продовжує розширюватися. Тому при подальшому розвитку корпоративного оподаткування України, слід врахувати положення глобальної податкової реформи Pillar 2. Проте, для належної інтеграції положень реформи Pillar 2 у національне законодавство, необхідно розглянути її нормативну основу, механізм дії та суб'єктне охоплення.

Pillar 2 застосовується до міжнародних груп компаній (МГК) із річним консолідованим доходом не менше ніж 750 мільйонів євро. Це означає, що реформа стосується виключно великих транснаціональних корпоративних структур.

Суть механізму дії Pillar 2 полягає в тому, що компанії повинні забезпечити оподаткування своїх прибутків за ефективною ставкою не нижче 15% у кожній юрисдикції, де вони здійснюють діяльність. Якщо фактична ставка податку в певній країні є нижчою, компанія має сплатити так званий «додатковий податок» (top-up tax). Його розмір визначається як різниця між фактичною ефективною ставкою оподаткування в цій юрисдикції та встановленою глобальною мінімальною ставкою у розмірі 15%.

Ключовим елементом реформи є правило пріоритетного оподаткування в юрисдикції, де виникає прибуток. Якщо така країна не імплементувала положення Pillar 2 у своє національне законодавство, право на оподаткування переходить до інших юрисдикцій, насамперед до юрисдикції материнської компанії МГК. Таким чином, країни, що не адаптують своє податкове законодавство відповідно до стандартів глобального мінімального оподаткування, фактично втрачають частину потенційних податкових надходжень на користь інших держав.

Реалізація механізму Pillar 2 ґрунтується на чотирьох основних складових [38]:

1) Належний локальний мінімальний додатковий податок (QDMTUT) – надає право юрисдикції вводити «додатковий податок», який дозволяє оподатковувати доходи, що виникають у ній, за ставкою щонайменше 15%. Наприклад, якщо базова ставка податку на прибуток у країні становить 10%, то QDMTUT має бути встановлено на рівні щонайменше 5%.

Прийняття цього правила є добровільним для кожної держави. Якщо ж QDMTUT не впроваджено, право на стягнення «додаткового податку» переходить до іншої юрисдикції згідно з наступними правилами – IIR або UTPR

2) Правило включення доходу (IIR) – якщо ефективна ставка оподаткування в юрисдикції окремих компаній МГК (навіть після застосування QDMTT) залишається нижчою за 15%, відповідний додатковий податок має бути сплачено на рівні кінцевої материнської компанії. У випадку, коли юрисдикція цієї компанії не запровадила IIR, обов’язок сплати переходить до наступної за рівнем власності компанії, зареєстрованої у країні, яка застосовує IIR.

За допомогою цього правила весь недоплачений податок може бути стягнутий юрисдикцією, де зареєстрований холдинг.

3) Правило про занижене оподаткування (UTPR) – якщо застосування IIR не забезпечує досягнення ефективної ставки на рівні 15% (або якщо IIR не діє у юрисдикції кінцевої материнської компанії не застосовне) активується UTPR. Розрахований згідно UTPR додатковий податок підлягатиме сплаті не на рівні кінцевої материнської компанії, а розподілятиметься між юрисдикціями, де знаходяться суб’єкти МГК (окрім юрисдикцій, де ETR менше 15%) пропорційно чисельності працівників і загальній вартості матеріальних цінностей. Таким чином, якщо IIR не застосовується на рівні материнської компанії, право на оподаткування надається країнам дочірніх компаній, які адаптували правила Pillar 2.

4) Правило оподаткування доходів у джерела (STTR) – існує паралельно з попередніми правилами, але стосується не загального прибутку, а конкретних

транскордонних платежів між пов'язаними особами, зокрема процентів, роялті, а також певних видів послуг (наприклад, управлінських чи закупівельних). Це правило запроваджує мінімальну ефективну ставку оподаткування таких платежів на рівні 9%. Якщо компанія виплачує відповідні доходи на користь контрагента, зареєстрованого в юрисдикції з низьким або нульовим оподаткуванням, країна джерела виплати має право стягнути додатковий податок до рівня 9%. Наприклад, якщо українська компанія сплачує проценти на користь кіпрської компанії, в юрисдикції якої ставка податку на відповідні доходи відсутня, а конвенція про уникнення подвійного оподаткування передбачає 5% податку на репатріацію, Україна має право додатково стягнути ще 4%, щоб довести загальну ставку до встановленого рівня.

Таким чином, реформа Pillar 2 спрямована на усунення податкової конкуренції між державами та боротьбу з ухиленням від оподаткування. Якщо всі юрисдикції забезпечують однаковий рівень мінімального податку, зникає сенс у перенесенні прибутків до офшорних чи низькоподаткових зон. Відповідно, механізм Pillar 2 зменшує можливості для податкової оптимізації, а офшорні зони втрачають свою конкурентну перевагу. Очікується, що найбільший вплив впровадження цих правил матиме на країни з традиційно низькими ставками корпоративного податку, зокрема Кіпр, Ірландію, Угорщину, Болгарію, Румунію.

Оцінки ОЕСР та Міжнародного валютного фонду свідчать про значний фіскальний потенціал реформи: за їхніми прогнозами, глобальні податкові надходження внаслідок впровадження Pillar 2 можуть зрости на 5,7–9%, що еквівалентно приблизно 139–220 мільярдам доларів США на рік [39]. Таким чином, ця ініціатива матиме суттєвий вплив на міжнародне податкове середовище, зміцнюючи позиції держав у боротьбі з розмиванням податкової бази та стимулюючи стабільність національних бюджетів.

У цьому контексті Україні варто оцінити потенційні ризики та переваги запровадження положень Pillar 2 у національне податкове законодавство. З одного боку, це дає змогу зберегти податкові надходження від міжнародних

груп, які працюють в Україні, а з іншого дозволяє підвищити податкову прозорість та імідж країни як надійного партнера у міжнародній податковій сфері.

Водночас варто враховувати, що в умовах запровадження глобального мінімального податку відповідно до правил Pillar 2, зниження ставки податку на прибуток більше не є ефективним інструментом залучення великих транснаціональних компаній, які входять до складу міжнародних груп з річним консолідованим доходом понад 750 млн євро. Такі компанії зазнають дооподаткування у своїх країнах, якщо ставка податку в Україні буде нижчою за 15%, і тому реальна податкова вигода для них зникає. Проте ці компанії все ще звертають увагу на інституційну якість юрисдикції, зокрема на якість податкового адміністрування, зрозумілість податкового законодавства, прозорість регулювання та передбачуваність податкової політики. Саме в цих напрямках Україна може конкурувати, тобто не податковими ставками, а середовищем довіри, інновацій та зручності ведення бізнесу.

Разом з тим, правила Pillar 2 не поширюються на менші міжнародні компанії з доходом до 750 млн євро, а також на український бізнес. Для цих підприємств зменшення податкового навантаження може стати дієвим стимулом для зростання, розвитку, створення нових великих підприємств і стартапів. Зниження податку на прибуток дозволить зменшити податковий тиск, поліпшити ліквідність та спрямувати частину прибутків на реінвестування в модернізацію, інновації та розширення діяльності.

Це особливо актуально в умовах війни, коли економіка перебудовується, і нові галузі, зокрема оборонно-промисловий комплекс, потребують простору для зростання без надмірного фіскального тиску. Приклад ІТ-сектору України підтверджує цю логіку – ліберальне податкове середовище та відносно невторчання держави стали основою стрімкого розвитку галузі, яка нині є однією з провідних експортноорієнтованих індустрій. Схожий підхід до регулювання може бути застосований і до інших перспективних напрямів.

Водночас важливо уникати викривлень конкуренції між секторами, які можуть виникати внаслідок надання індивідуальних або галузевих пільг. Відповідно, лібералізація корпоративного оподаткування має відбуватися на рівних умовах для всіх підприємств, щоб забезпечити прозору податкову систему і справедливі умови для розвитку кожної галузі. Це дозволить усунути податкові бар'єри, стимулювати конкуренцію та забезпечити довгострокову інвестиційну привабливість країни.

Зменшення податкового навантаження може також мати позитивний ефект у формі розширення податкової бази за рахунок детінізації бізнесу та реінвестування прибутку. Особливо важливо це для секторів, що активно розвиваються – військової індустрії, ІТ, машинобудування, сільського господарства.

У той же час, важливим напрямом розвитку корпоративного оподаткування України є його гармонізація з європейськими стандартами. Цей процес слід поєднувати з лібералізацією корпоративного оподаткування України та реформою податкової служби.

Другий альтернативний варіант спрямований на більш радикальні зміни – впровадження податку на виведений капітал у вигляді основного корпоративного податку. У цьому процесі варто застосувати успішний досвід Естонії та Латвії у застосування такої моделі корпоративного оподаткування.

Однак, в умовах війни, коли бюджетні витрати суттєво зросли, а дефіцит фінансується за рахунок зовнішніх запозичень, впровадження податку на виведений капітал потребує надзвичайної обережності. Очікуване зменшення податкових надходжень у перші роки після переходу може поставити під загрозу виконання видаткових зобов'язань держави. У зв'язку з цим такий варіант слід реалізовувати після завершення війни та настання фіскальної стабільності.

Водночас, вже зараз уряд може готувати підґрунтя для такого переходу, зокрема:

- проводити розрахунки фіскального ефекту;
- розробляти законодавчу базу для податку на виведений капітал;

- забезпечувати сумісність податку на виведений капітал з міжнародними зобов'язаннями України, у тому числі в контексті євроінтеграції та BEPS.

Важливо також зазначити, що впровадження податку на виведений капітал потребує змін у законодавстві щодо трансфертного ціноутворення, дивідендної політики, звітності. Також необхідна висока якість адміністрування зі сторони податкових органів задля запобігання можливим схемам ухилення через маніпуляції з виведенням капіталу.

Попри очікуване зменшення податкових надходжень у короткостроковій перспективі, слід врахувати, що для компаній податок на виведений капітал водночас створює додаткове джерело фінансування. Завдяки зменшеному податковому навантаженню, у бізнесу звільняється частина коштів, яка інакше мала би бути сплачена до бюджету. Ці кошти можуть бути реінвестовані у виробництво, інновації, розширення діяльності, створення нових робочих місць, тобто стати внутрішнім джерелом капіталу без залучення кредитів чи зовнішнього фінансування. Такий підхід стимулює довгостроковий розвиток економіки та підвищує її інвестиційну привабливість.

Це особливо актуально на тлі того, що держава щорічно витрачає значні ресурси на економічну підтримку бізнесу через гранти, пільгові кредити, компенсаційні програми тощо. Наприклад, у 2025 році державним бюджетом передбачено 28 мільярдів гривень на відповідні цілі [40]. Водночас, очікувані короткострокові втрати надходжень від впровадження податку на виведений капітал, за оцінками науковців та експертів, зокрема Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, можуть бути значно вищими, ніж обсяги поточного фінансування таких програм. Це створює додатковий виклик для державного бюджету в умовах війни та обмежених фінансових ресурсів.

Однак важливо зазначити, що часткову компенсацію таких фіскальних втрат можна забезпечити шляхом перегляду чинних механізмів підтримки бізнесу, зокрема через припинення малоефективних програм, скасування податкових субсидій і пільг, що наразі функціонують у межах чинної системи корпоративного оподаткування. Тобто податок на виведений капітал у такій

конфігурації виступає не лише податковим інструментом, а й альтернативою точковій державній підтримці, яка часто потребує окремого адміністрування, нагляду та додаткових витрат на реалізацію. Таким чином, податок на виведений капітал створює системне середовище, у якому бізнес отримує стимули до розвитку автоматично, без потреби в ручному розподілі бюджетних ресурсів і ризиків неефективності.

Крім того, податок на виведений капітал створює стримуючий ефект щодо виведення прибутку за межі України. Оскільки він застосовується лише у випадку фактичного виведення коштів, компанії будуть менш зацікавлені у таких діях, прагнучи уникнути оподаткування. Внаслідок цього капітал залишатиметься в Україні, а отже буде реінвестований, що сприятиме створенню нових робочих місць, зростанню заробітної плати, розвитку суміжних ринків та надходженням до бюджету за рахунок податку на додану вартість, податку на доходи фізичних осіб, військового збору, єдиного соціального внеску тощо. Таким чином, податок на виведений капітал опосередковано стимулює збільшення надходжень не через пряме оподаткування прибутку, а через "супровідні ефекти" його інвестування.

Відповідно, у перспективі податок на виведений капітал може стати ефективним інструментом довгострокового економічного зростання, стимулювання інвестиційної активності та детінізації прибутку підприємств, якщо буде впроваджений у сприятливий момент та з урахуванням особливостей української економіки.

Таким чином, корпоративне оподаткування України має альтернативні шляхи розвитку. В обох варіантах, як у класичній моделі, так і в податку на виведений капітал, є потенціал для стимулювання економічної активності, однак вибір залежить від наявних ресурсів, ризиків та зовнішніх умов. У короткостроковій перспективі більш доцільною є модель лібералізації чинної системи, орієнтована на зниження податкового тиску, покращення адміністрування та цифровізацію. Це дозволить підтримати бізнес в умовах війни та забезпечити стабільні надходження до бюджету.

У довгостроковій перспективі перехід на модель податку на виведений капітал може стати одним із ключових етапів модернізації податкової системи, особливо для стимулювання реінвестування, зменшення тінізації та спрощення адміністрування. Однак, для цього потрібна поступова ретельна підготовка та комплексна податкова реформа.

3.2. Економіко-математичне моделювання впливу корпоративного оподаткування на економіку України

З огляду на запропоновані у попередньому пункті напрями лібералізації корпоративного оподаткування, зокрема зменшення податкового навантаження та потенційний перехід до моделі податку на виведений капітал, виникає потреба в емпіричному підтвердженні ефективності таких рішень. Це є важливою передумовою для формування обґрунтованої податкової політики у корпоративному секторі. Відтак кількісна оцінка впливу корпоративного оподаткування на економіку, інвестиційну активність та податкові надходження набуває особливої актуальності. Результати оцінювання можуть слугувати аргументом для перегляду параметрів податкової системи в напрямі її адаптації до сучасних економічних умов.

Для дослідження впливу корпоративного оподаткування на економіку та податкові надходження України, побудовано VAR-модель оцінки взаємозв'язків між показниками. Модель реалізовано в середовищі пакета Eviews 12.0 на квартальних статистичних даних НБУ, Державної служби статистики України та Ukraine Economic Outlook на часовому проміжку за I кв. 2013 р. – IV кв. 2024 р. До моделі увійшли наступні змінні: реальний ВВП (*gdp_sa*), капітальні інвестиції (*investments_sa*), податкові надходження з податку на прибуток підприємств (*tax_revenue_sa*), податкове навантаження (*tax_burden_sa*), рівень тіньової економіки (*shadow_economy*), а також прямі іноземні інвестиції (*direct_investments*). Усі змінні відображені у вигляді індексів та пройшли процедуру сезонного згладжування за необхідності.

Для коректної побудови і визначення якості моделі було проведено:

1) перевірку рядів на коінтеграцію, у результаті якої умова наявності коінтеграційного зв'язку не виконується. Таким чином, було підтверджено, що слід застосовувати VAR-моделювання;

2) перевірку рядів на стаціонарність за допомогою розширеного тесту Дікі–Фулера, за допомогою якого виявлено, що часові ряди є стаціонарними у перших різницях (див. Додаток А, рис. А.1);

3) визначення порядку VAR-моделі за допомогою тесту на максимальний лаг (Lag Length Criteria), результати якого показали, що за інформаційними критеріями необхідно обрати один лаг в якості оптимальної кількості (див. Додаток А, рис. А.2);

4) аналіз моделі на статистичну значимість лагів із використанням тесту на виключення лагів (Lag Exclusion Test), який засвідчив можливість використання одного лагу (див. Додаток А, рис. А.3);

5) перевірку змінних моделі на екзогенність/ендогенність за допомогою тесту Грейнджера;

6) перевірку залишків моделі на білий шум. Результати тесту вказують на стаціонарність залишків кожного окремого рівняння, а також свідчать про те, що залишки розробленої VAR-моделі є білим шумом (див. Додаток А, рис. А.4);

7) перевірку нормальності розподілу залишків (див. Додаток А, рис. А.5);

8) перевірку на наявність автокореляції залишків, яка показала відсутність автокореляції вищих порядків (див. Додаток А, рис. А.6).

Ключовим етапом VAR-моделювання є аналіз імпульсних функцій відгуку, які дозволяють простежити реакцію змінних моделі на шок у податковому навантаженні. У результаті моделювання встановлено, що шок у змінній корпоративного податкового навантаження викликає суттєве уповільнення економічної активності з третього кварталу, що досягає мінімального значення на четвертому кварталі. Надалі ефект поступово згасає і стає статистично незначущим приблизно після сьомого кварталу. Така динаміка свідчить про те, що підвищення податкового навантаження має стримуючий вплив на економічне

зростання у середньостроковій перспективі, хоча в короткостроковому періоді можливе тимчасове інерційне прискорення, яке пояснюється тим, що бізнес ще не встиг повністю адаптувати виробничі та фінансові процеси до нових податкових умов.

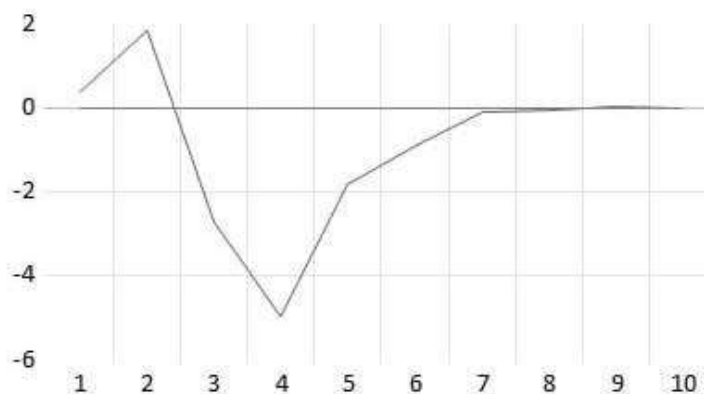

Рисунок 3.1 – Імпульсна функція відгуку ВВП на шок у податковому навантаженні

Побудовано автором на основі [26, 28, 29, 32, 41] та розрахунків автора.

Подібна динаміка простежується і в реакції капітальних інвестицій. Імпульсна функція демонструє початкове короткострокове зростання інвестицій у перший квартал після шоку, що може бути пов'язано з інерційним виконанням вже запланованих проєктів. Однак уже з другого кварталу спостерігається різке зниження обсягів капітальних вкладень, з максимальним падінням у третьому кварталі, після чого розпочинається поступове відновлення. Починаючи з шостого кварталу ефект шоку згасає і стає статистично незначущим. Така динаміка свідчить про високу чутливість інвестиційного клімату до змін у фіскальній політиці: підвищення податкового навантаження негативно впливає на інвестиційну активність, стримуючи наміри до капіталовкладень як з боку внутрішніх, так і іноземних інвесторів, та знижуючи загальну привабливість української економіки для інвестування.

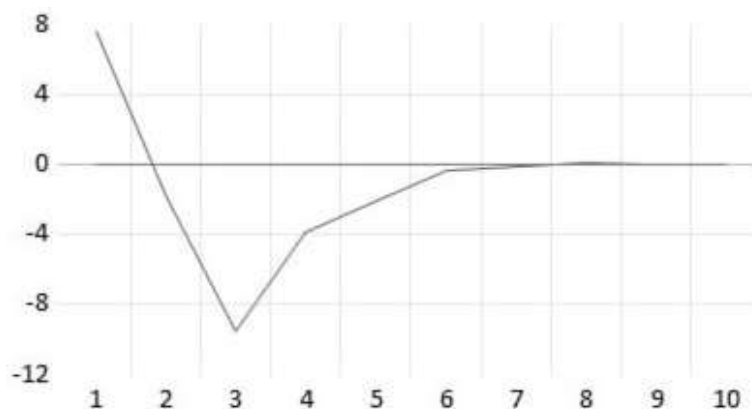

Рисунок 3.2 – Імпульсна функція відгуку капітальних інвестицій на шок у податковому навантаженні

Побудовано автором на основі [26, 28, 29, 32, 41] та розрахунків автора.

Окремий інтерес становить реакція самих податкових надходжень на зміну податкового навантаження. Модель демонструє, що податкові надходження зростають у першому кварталі після шоку. Проте після цього ефект згасає і спостерігається негативний відгук. Це свідчить про наявність ефекту тимчасової фіскальної вигоди, яка згодом компенсується зниженням ділової активності, інвестицій та звуженням податкової бази. Таким чином, надмірне підвищення ставки податку на прибуток може призводити до зниження ефективності податкової системи.

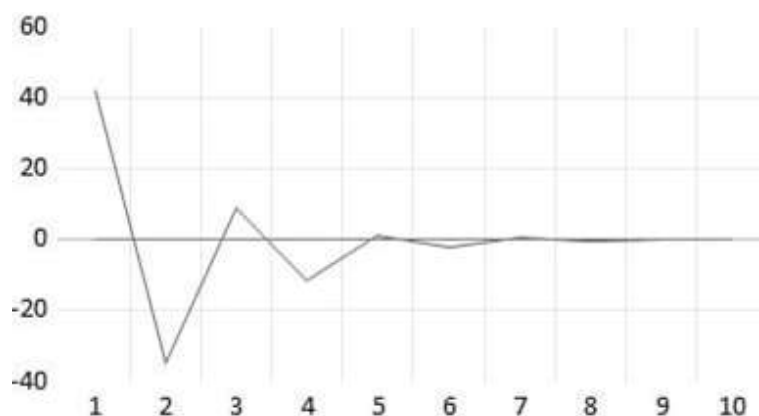

Рисунок 3.3 – Імпульсна функція відгуку корпоративних податкових надходжень до зведеного державного бюджету на шок у податковому навантаженні

Побудовано автором на основі [26, 28, 29, 32, 41] та розрахунків автора.

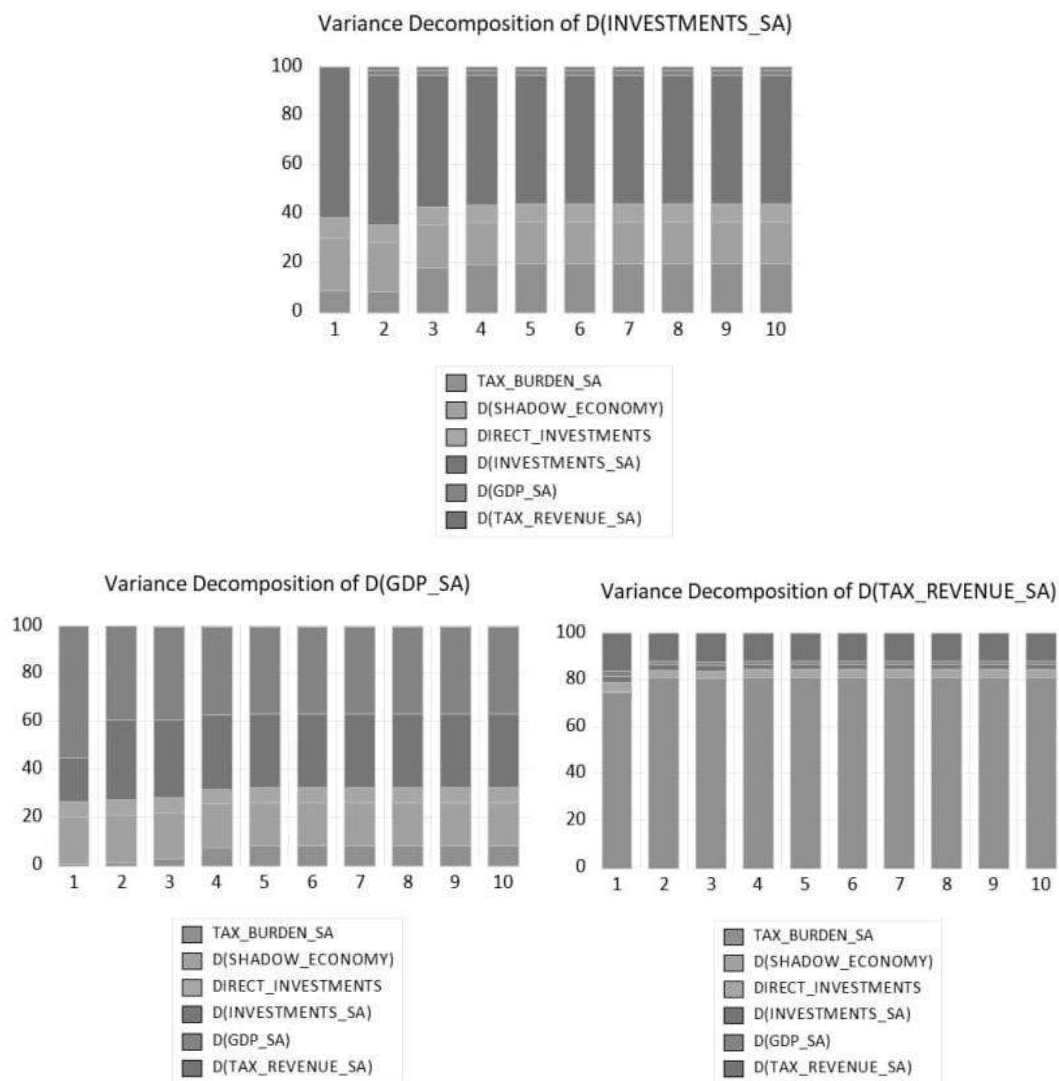

Рисунок 3.4 – Графічне відображення декомпозиції дисперсії для реального ВВП, інвестицій та корпоративних податкових надходжень

Побудовано автором на основі [26, 28, 29, 32, 41] та розрахунків автора.

Для доповнення аналізу було здійснено розрахунок декомпозиції дисперсій змінних, які дають можливість визначити на скільки відсотків зміна однієї змінної пояснюється зміною іншої. За результатами моделі, на горизонті десяти кварталів до 8% дисперсії зростання ВВП пояснюється податковими шоками. Хоча цей вплив не є домінантним, він залишається статистично значущим і свідчить про наявність опосередкованого зв'язку між податковою політикою та економічною динамікою. Більш вагомий вплив податкового навантаження простежується на податкові надходження – понад 80% варіації цієї змінної пояснюється саме змінами податковому навантаженні. Це підкреслює

надзвичайну чутливість фіскальної системи до змін у параметрах податкового тиску, що підтверджує критичну роль податкової політики у формуванні бюджетної стабільності. Також встановлено, що інвестиції приблизно на 19% залежні від корпоративного податкового середовища.

Загалом результати моделювання свідчать про те, що поточне корпоративне оподаткування, яке ґрунтується на класичній моделі, демонструє обмежену ефективність у забезпеченні довгострокової стабільності як для бюджету, так і для економічної динаміки. Хоча збільшення податкового навантаження короткочасно дозволяє підвищити доходи бюджету, водночас це пригнічує економічну активність і послаблює інвестиційні стимули. Відповідно, реформа податкової системи має бути орієнтована на створення стабільного та прогнозованого середовища з мінімальним фіскальним тиском.

На підставі отриманих результатів можна сформулювати такі ключові висновки:

- податкова політика має враховувати не лише прямий фіскальний ефект, але й побічні економічні наслідки, які проявляються із часовим лагом;
- підвищення податкового навантаження має обмежений позитивний ефект на надходження до бюджету й може спричинити довгострокові втрати;
- ефективна податкова реформа має включати інструменти, що стимулюють інвестиції та реінвестування прибутку, зменшуючи загальний податковий тиск на підприємства;
- альтернативні моделі оподаткування, зокрема податок на виведений капітал, можуть бути ефективнішими з погляду динаміки інвестицій та ВВП.

Таким чином, результати VAR-моделювання підтверджують, що підвищення корпоративного податкового навантаження чинить негативний вплив на економічну динаміку, інвестиції та довгострокову фіскальну стабільність. Хоча бюджетні надходження зростають у короткостроковій перспективі, це супроводжується зниженням темпів зростання ВВП і скороченням інвестицій. Таким чином, реформування корпоративного

оподаткування в напрямі зменшення податкового тиску має емпіричне обґрунтування і може сприяти сталому економічному зростанню.

3.3. Рекомендації щодо оптимізації корпоративного оподаткування в Україні для забезпечення фіскальних та економічних потреб держави

Україна наразі перебуває в критичному економічному становищі. Тому існує велика потреба у змінах політики держави задля успішного майбутнього України. Однією з важливих складових державної політики є податкова політика, у тому числі в частині корпоративного оподаткування. Воно має значний вплив на економіку країни та здатне стимулювати її економічний розвиток. Тому оптимальне корпоративне оподаткування є важливим фактором успішної економіки. Водночас, для цього слід провести комплексну податкову реформу для збільшення її ефективності, орієнтованості на платників податків, зручності та привабливості. У першу чергу слід впровадити наступні зміни:

1) Зниження податкового навантаження

Україна потребує економічного зростання, однак високе податкове навантаження стримує ріст економіки. Ця залежність була доведена науковцями в минулому столітті на прикладі економіки США. Так, американські економісти Девід Ромер та Крістіна Ромер оцінили, що збільшення на 1% рівня податкового навантаження відносно ВВП спричиняє зменшенню реального ВВП на 3% [42]. Більше того, VAR-модель, розроблена в рамках цього дослідження, підтверджує негативний вплив зростання податкового навантаження на реальний ВВП, капітальні інвестиції та навіть податкові надходження у довгостроковій перспективі. Саме тому зменшення ставки податку на прибуток є необхідним для України, оскільки це прискорить економічне зростання. Крім того, альтернативою податку на прибуток є податок на виведений капітал. Досвід Естонії демонструє, що впровадження податку на виведений капітал стало одним із головних факторів досягнення країною найвищої податкової конкурентоспроможності у світі.

Зниження податкового навантаження в Україні для підприємств матиме наступні позитивні наслідки:

- економічна підтримка діючого бізнесу та стимулювання повернення в Україну релокованих підприємств. У сьогоденних умовах уряд України має підтримувати діючий бізнес та робити все, щоб він залишався в Україні. У свою чергу, низький рівень оподаткування може бути значною перевагою для ведення бізнесу в Україні;

- приваблення в Україну іноземних компаній. Знизивши ставки оподаткування, Україна може стати країною, у якій сконцентровані великі компанії світу. Для цього необхідно створити кращі умови оподаткування, ніж у сусідніх країнах. Враховуючи те, що рівень корпоративного оподаткування Польщі, Румунії, Словаччини доволі схожий з українським, зниження ставки податку на прибуток буде істотно виділяти Україну. Окрім податкової системи, Україна має багато переваг для іноземних компаній: професійні освічені кадри, доступ до моря, розвинуту логістику, високий рівень інновацій. Таким чином, зниження ставок за корпоративними податками допоможе отримати нові іноземні інвестиції та спричинить зростання економіки;

- Україна зможе збільшити податкові надходження за рахунок «деофшоризації», адже за умови низького рівня оподаткування, значно знизяться обсяги виведення капіталу в офшори. Водночас, цей капітал буде оподатковуватися в Україні, що збільшуватиме податкові надходження.

У той же час, слід збільшити штрафні санкції за несплату податків та впровадити кримінальну відповідальність за несплату податків у великих розмірах. Таким чином, модель «низьких ставок оподаткування, але високих штрафів» стимулюватиме сплату податків та зменшення тіньової економіки.

2) Впровадження податкових пільг

Податковий кодекс України передбачає низку податкових пільг, які сприяють розвитку бізнесу, зменшуючи податкове навантаження. Тому Україна вже має успішний досвід впровадження податкових пільг, які мають позитивний ефект. Яскравим прикладом є податкова пільга для інститутів спільного

інвестування, яка звільняє від оподаткування податком на прибуток кошти спільного інвестування. Цією пільгою активно користуються девелопери, які зазвичай здійснюють свою діяльність через інститути спільного інвестування. Завдяки даній пільзі, ринок нової нерухомості стрімко зростає протягом останніх 10 років.

Зважаючи на наявний успішний досвід, слід продовжувати впроваджувати податкові пільги для певних галузей економіки з метою стимулювання їхнього розвитку. У першу чергу, варто запровадити пільги для високотехнологічних галузей, завдяки яким можна досягнути найбільшого економічного зростання. Наприклад, Україна може запозичити досвід Ірландії, яка, впроваджуючи податкові пільги, стимулює розробку інновацій та створення продуктів із високою доданою вартістю. Так, в Ірландії для компаній, які здійснюють науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (R&D), існує можливість отримати податковий кредит у розмірі 25% від витрат на такі роботи (R&D). Також значні податкові пільги мають стартапи. Для них передбачені податкові канікули протягом 3 років за умови, що їхній об'єкт оподаткування податком на прибуток не перевищує 40 тис. євро щороку [43].

Водночас, у разі запровадження податку на виведений капітал доцільність більшості податкових пільг втрачає свою актуальність. Оскільки не оподатковується прибуток, який реінвестується в межах компанії, зникає потреба у звільненні окремих видів діяльності чи галузей від оподаткування. Така модель оподаткування вже сама по собі стимулює розвиток бізнесу та інвестиційну активність, без необхідності створення спеціальних режимів.

Крім того, замість надання вибіркового пільг, доцільнішим підходом є загальне зниження рівня податкового навантаження для всіх підприємств. Це не лише забезпечує справедливість і рівні умови конкуренції, а й дозволяє уникнути надмірних витрат на адміністрування пільгових режимів, моніторинг їх дотримання та боротьбу з можливими зловживаннями. Універсальні податкові стимули є більш ефективними та менш затратними з точки зору державного управління.

Отже, хоча податкові пільги можуть бути дієвим інструментом стимулювання окремих секторів, стратегічно більш обґрунтованим підходом є створення сприятливого податкового середовища для всього бізнесу через лібералізацію системи оподаткування.

3) Імплементация глобальної податкової ініціативи Pillar 2

Щоб не втрачати податкові надходження, відповідати глобальним податковим тенденціям і забезпечити фіскальну стійкість, Україні слід імплементувати положення Pillar 2 у національне податкове законодавство у повному обсязі. Водночас багато країн світу застосовують поетапний підхід до впровадження Pillar 2, починаючи з тих елементів, які мають найбільший фіскальний ефект. В умовах обмежених ресурсів і потреби у негайному посиленні доходів бюджету, Україна може також дотримуватися поетапної логіки, починаючи з впровадження Належного локального мінімального додаткового податку (QDMTUT), оскільки саме ця складова має потенціал забезпечити найбільший фіскальний ефект для України.

У країні присутня значна кількість компаній, що входять до складу міжнародних груп із глобальним доходом понад 750 млн євро. Незважаючи на формально високу номінальну ставку податку на прибуток у розмірі 18%, фактичне податкове навантаження для багатьох із них може бути нижчим за 15% унаслідок застосування податкових різниць, пільг, прискореної амортизації тощо. Досвід інших країн, зокрема оцінки ОЕСР, підтверджують, що в юрисдикціях із номінальними ставками 17-19% ефективні ставки можуть становити лише 13-14%. Це відкриває Україні можливість стягувати додатковий податок у межах QDMTUT і зберігати ці надходження у власному бюджеті, замість того, щоб дозволити їх перетікання за кордон.

Ще однією пріоритетною для України складовою Pillar 2 є Правило оподаткування доходів у джерела (STTR), яке дозволить Україні додатково оподатковувати транскордонні виплати (проценти, роялті, управлінські послуги), що переказуються до юрисдикцій із низьким оподаткуванням, до встановленого мінімального рівня у розмірі 9%. Здійснення виплат пасивних

доходів на користь нерезидентів є доволі поширеним серед великих українських компаній. Відповідно, така складова Pillar 2 матиме також значний фіскальний вплив.

Водночас, інші компоненти Pillar 2 також слід імплементувати у національному податковому законодавстві, але їх фіскальний ефект для України буде обмеженішим. Наприклад, правило включення доходу (PIR) матиме незначний вплив, оскільки в Україні майже відсутні материнські компанії транснаціональних холдингів, які відповідають критерію сукупного доходу понад 750 млн євро. Натомість правило про занижене оподаткування (UTPR) є більш перспективним, зважаючи на те, що не всі юрисдикції, навіть у межах ЄС (наприклад, Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Мальта), ще імплементували Pillar 2. Це створює можливості для України реалізувати право на часткове оподаткування доходів транснаціональних груп у разі відсутності належного оподаткування в юрисдикції материнської компанії.

Варто зазначити, що імплементация Pillar 2 передбачена Національною стратегією доходів на 2024–2030 роки. Цей стратегічний документ задекларував поступове впровадження положень Pillar 2, із пріоритетом для QDMTUT та STTR [44]. Згідно зі звітом про виконання цієї стратегії доходів, вже вживаються відповідні підготовчі заходи. Зокрема, у 2024 році Міністерство фінансів України спільно з експертами ОЕСР здійснило попередню оцінку впливу правил Pillar 2 на доходи бюджету та аналіз необхідних змін до законодавства [45].

Однак у воєнних умовах, коли державі необхідні всі доступні джерела надходжень, процес імплементации Pillar 2 потребує значного прискорення. Зволікання із впровадженням Pillar 2 вже призводить до втрати частини податкового потенціалу, адже право на оподаткування відповідно до глобального мінімального податку переходить до інших держав.

Таким чином, впровадження положень Pillar 2 має стати одним із пріоритетів фіскальної політики України. Насамперед, слід ухвалити зміни до законодавства, що дозволять ефективно запровадити QDMTUT та STTR. Інші

складові Pillar 2 доцільно впроваджувати поетапно, з урахуванням пріоритетів, фіскального ефекту та адміністративних можливостей.

4) Гармонізація українського податкового законодавства з європейським

У контексті європейської інтеграції Україна має активізувати зусилля із приведення свого податкового законодавства у відповідність до правової системи Європейського Союзу. Починаючи з січня 2024 року, Європейська Комісія розпочала офіційний процес скринінгу законодавства України з метою оцінки його відповідності європейським законодавчим нормам – це обов’язкова процедура для країн-кандидатів на вступ до ЄС.

У сфері оподаткування вже досягнуто певного прогресу, зокрема законодавство про податок на додану вартість здебільшого узгоджене з положеннями Директиви ЄС про ПДВ, а в частині акцизного оподаткування гармонізація є частковою [46]. Водночас напрям прямого оподаткування, зокрема корпоративного прибуткового податку та заходів протидії агресивному податковому плануванню, потребує суттєвого доопрацювання.

Варто зазначити, що імплементація ініціативи Pillar 2 є також одним із кроків до гармонізації законодавства, оскільки реалізації такої реформи передбачено Директивою Ради ЄС 2022/2523 від 14 грудня 2022 року. Тобто імплементація Pillar 2 в Україні є також необхідним кроком у напрямку європейської інтеграції.

Однак гармонізація не обмежується лише одним елементом. Україна вже активно долучилася до реалізації ряду директив серії DAC, зокрема:

- DAC 2 – передбачає автоматичний обмін інформацією про банківські рахунки нерезидентів. Україна вже передає та отримує такі дані, що сприяє підвищенню податкової прозорості та боротьбі з ухиленням.

- DAC 4 – встановлює міжнародний обмін звітами за країнами (Country-by-Country Reporting) великих транснаціональних компаній. Перший обмін для України має відбутися у 2026 році за результатами 2024 фінансового року.

Крім того, наразі Україна імплементує DAC 7 – відповідний законопроект очікує на розгляд Верховної Ради України. Ця директива передбачає обмін

інформацією про доходи продавців, які здійснюють діяльність через цифрові платформи електронної комерції.

Однак Україна має рухатися далі та поступово впровадити повний спектр податкових директив Європейського Союзу, зокрема:

- DAC 3 – зобов'язує здійснювати автоматичний обмін податковими рішеннями та договорами про попередньо узгоджене ціноутворення;

- DAC 5 – надає податковим органам право доступу до інформації про бенефіціарну власність компаній;

- DAC 6 – передбачає обов'язкове розкриття транскордонних податкових схем, що мають ознаки агресивного податкового планування;

- DAC 8 – запроваджує звітність щодо транзакцій з криптоактивами з боку постачальників послуг з обігу криптоактивів;

- DAC 9 – визначає правила подання звітності за Pillar 2 у стандартизованій формі (Top-up Tax Information Return) та регламентує автоматичний обмін цією інформацією між податковими органами країн-членів ЄС [47].

З огляду на вищезазначене, Україні необхідно розробити чіткий план поступової імплементації зазначених директив DAC, із урахуванням пріоритетності, адміністративної готовності та можливого фіскального ефекту. Гармонізація із податковим правом ЄС має стати не лише стратегічною зовнішньополітичною ціллю, але й основою для побудови прозорої, ефективної та конкурентоспроможної податкової системи, яка відповідає найкращим міжнародним практикам і сприяє залученню інвестицій та детінізації економіки.

5) Створення стабільного та прозорого податкового середовища

Складність та фрагментарність податкового законодавства України залишається однією з ключових проблем, що перешкоджає ефективному адмініструванню податків, ускладнює податкове планування для бізнесу та підвищує рівень податкової невизначеності. Для вирішення цієї проблеми необхідно вживати комплексних заходів, спрямованих як на підвищення якості податкових норм, так і на забезпечення більш ефективної системи податкового консультування.

Першочергово доцільним є перегляд підходів до нормотворення. Системна проблема постійного внесення точкових змін до Податкового кодексу України без належного обговорення призводить до нестабільності та ускладнює правозастосування. Замість цього необхідно забезпечити виважений і передбачуваний процес оновлення податкового законодавства із залученням представників бізнесу, професійних асоціацій, науковців та аналітичних центрів. Усі зміни мають впроваджуватися поступово, із дотриманням принципів стабільності, нейтральності та прозорості.

Зменшення темпів зміни ПКУ забезпечить сталість та передбачуваність законодавства. Відповідно, це сприятиме довгостроковому плануванню, підвищенню інвестиційної привабливості та податкової конкурентоспроможності України.

Важливим напрямом є також удосконалення механізму податкових консультацій. Попри наявність можливості отримання індивідуальних податкових консультацій (ІПК), на практиці вони не завжди забезпечують достатній рівень правової визначеності для платників податків. Часто консультації є надто загальними або дублюють чинні норми, а їх правовий статус є рекомендаційним, що не гарантує захисту у разі зміни позиції податкового органу.

У цьому контексті доцільним є впровадження в Україні інструменту "Tax Rulings" – попередніх податкових рішень, які надаються індивідуально платнику податків щодо запланованої або вже здійсненої операції. На відміну від ІПК, "Tax Rulings" мають обов'язкову юридичну силу для сторін і виступають регуляторним актом стосовно конкретної ситуації для конкретної компанії. Такий підхід забезпечує високий рівень податкової передбачуваності та знижує ймовірність виникнення податкових спорів.

Упровадження "Tax Rulings" потребує відповідних змін до Податкового кодексу України, а також інституційної готовності податкових органів. Однак це дозволить суттєво зменшити рівень податкової невизначеності, підвищити

довіру до податкових органів та створити більш комфортні умови для розвитку підприємництва.

б) Вивільнення часу платників податків

Як було зазначено у попередніх пунктах роботи, середньостатистичне українське підприємство витрачає більше 37 годин на рік для податкового адміністрування податку на прибуток. Для оптимізації корпоративного оподаткування слід автоматизувати нарахування, декларування та сплату податків, максимально зменшивши необхідні для цього ресурси зі сторони бізнесу.

7) Автоматизація системи адміністрування корпоративного оподаткування

Для підвищення ефективності податкового адміністрування та зменшення навантаження як на податкові органи, так і на платників податків, доцільно суттєво розширити застосування цифрових рішень у цій сфері. Зокрема, необхідно розробити та впровадити автоматизовані системи аналізу податкової інформації, що надходить від платників податків, з метою перевірки її відповідності вимогам Податкового кодексу України.

Такі системи дозволять здійснювати автоматичний контроль за правильністю нарахування та сплати корпоративного податку, зменшуючи потребу у трудомістких документальних перевірках. Це сприятиме зменшенню адміністративних витрат держави та бізнесу, а також підвищить передбачуваність і прозорість податкового контролю.

Одним із ключових елементів цього процесу має стати впровадження системи SAF-T UA – стандартизованого електронного пакету даних про підприємства (головна книга, обсяги продажів та закупівель, рух основних засобів і запасів, дані про платежі, розшифровка податкових різниць) [48]. Наразі SAF-T UA перебуває на стадії пілотного тестування із добровільною участю платників податків. Однак, очікується, що вже у 2025 році буде розпочате повноцінне впровадження SAF-T UA для усіх компаній.

Крім того, у рамках цифровізації податкового контролю доцільно впровадити елементи штучного інтелекту та алгоритми машинного навчання для

аналізу великих масивів податкових даних. Це дозволить виявляти аномалії, ознаки ухилення та ризикові операції в автоматичному режимі.

У результаті впровадження такої системи можна очікувати значне скорочення обсягу ресурсів, що витрачаються на адміністрування податків, підвищення ефективності контролю та покращення якості взаємодії між бізнесом і податковими органами.

Таким чином, задля оптимізації корпоративного оподаткування в Україні слід системно вирішити існуючі проблеми. При чому, дані зміни слід впроваджувати невідкладно, оскільки процес адаптації економіки до змін займе певний період часу, тому результати податкової реформи будуть отримані із часовим лагом. У результаті, така оптимізація корпоративного оподаткування дозволить створити сприятливий бізнес-клімат, залучити інвестиції та забезпечити відновлення і стійке економічне зростання України.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі досліджено напрями удосконалення системи корпоративного оподаткування в Україні з урахуванням актуальних економічних викликів, міжнародних ініціатив та потреб держави у стабільному фіскальному забезпеченні. Проведено обґрунтування необхідності податкової реформи, яка має базуватися на підвищенні ефективності оподаткування, зменшенні податкового тиску та створенні сприятливого інвестиційного клімату.

Особливу увагу приділено аналізу альтернатив розвитку корпоративного оподаткування в Україні, зокрема порівнянню класичної моделі з оподаткуванням прибутку та моделі податку на виведений капітал. Обґрунтовано, що запровадження податку на виведений капітал може зменшити стимули до ухилення від сплати податків, стимулювати реінвестування та сприяти поживленню економічної активності. Разом з тим акцентовано на необхідності вдосконалення адміністрування класичної моделі у разі її збереження, що передбачає спрощення процедур, підвищення прозорості й стабільності податкового законодавства.

У роботі також проаналізовано можливі наслідки імплементації глобальної реформи Pillar 2 в Україні. Визначено як потенційні переваги у вигляді зростання податкових надходжень, так і ризики, пов'язані з ускладненням адміністрування.

Додатково було здійснено економіко-математичне моделювання впливу корпоративного оподаткування на ключові макроекономічні показники України. За результатами моделювання встановлено, що надмірне податкове навантаження має стримуючий ефект на ВВП та інвестиційну динаміку. Водночас зниження податкового тиску може мати позитивний вплив на економічне зростання, за умови забезпечення належного рівня податкової дисципліни.

Загалом проведений аналіз свідчить про нагальну потребу системного перегляду підходів до корпоративного оподаткування в Україні. Ефективна податкова система повинна бути не лише інструментом наповнення бюджету, а й стимулом до розвитку бізнесу, залучення інвестицій та формування сталого економічного зростання.

У підсумку сформовано комплекс рекомендацій щодо оптимізації корпоративного оподаткування в Україні, які поєднують необхідність забезпечення бюджетної стійкості з доцільністю створення сприятливого середовища для інвестицій і підприємницької діяльності. Зокрема, рекомендовано знизити податкове навантаження, імплементувати глобальну податкову ініціативу Pillar 2, гармонізувати українське податкове законодавство з європейським, удосконалити та стабілізувати податкове законодавство, автоматизувати систему адміністрування тощо. Запропоновані рішення можуть слугувати основою для формування збалансованої податкової політики у період війни та повоєнного відновлення.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі досліджено актуальні питання розвитку корпоративного оподаткування в Україні з урахуванням фіскальних викликів, економічного контексту та міжнародного досвіду. Встановлено, що чинна модель корпоративного оподаткування на основі податку на прибуток юридичних осіб має як фіскальну ефективність, так і значні структурні недоліки, які знижують прозорість, стримують інвестиції та стимулюють тінізацію економіки

У ході дослідження було здійснено теоретичний аналіз природи корпоративного оподаткування, його функцій, класифікації та моделей реалізації у світовій практиці. Систематизовано існуючі підходи до тлумачення поняття «корпоративне оподаткування» та запропоновано власне визначення, яке враховує як вузьке, так і широке розуміння цього терміна. У вузькому значенні корпоративне оподаткування розглядається як оподаткування прибутку підприємств, а у широкому – як сукупність усіх податкових зобов'язань юридичних осіб, що виникають у процесі їхньої господарської діяльності. З огляду на мету магістерської роботи, дане дослідження спрямоване на аналіз корпоративного оподаткування за вузьким підходом. Таким чином, робота зосереджена на аналізі податку на прибуток, як головного елементу корпоративного оподаткування в Україні, та його альтернатив.

У продовження теоретичного аналізу, було систематизовано сучасні підходи до організації корпоративного оподаткування, зокрема проаналізовано класичну модель, модель податку на виведений капітал та модель оборотного податку. Класична модель, яка є домінуючою в більшості країн, забезпечує стабільні надходження до державного та місцевого бюджету, однак характеризується високими адміністративними витратами та підвищеною вразливістю до схем ухилення від сплати податків. Уперше ці три моделі було

зіставлено в єдиній методологічній площині, що дозволило наочно проаналізувати їхній фінансовий, економічний та адміністративний ефекти.

Модель податку на виведений капітал розглядається як перспективна альтернатива традиційній класичній моделі корпоративного оподаткування. Особливу увагу в роботі приділено міжнародному досвіду функціонування альтернативних моделей оподаткування. Зокрема, досвід Естонії та Латвії свідчить про здатність моделі податку на виведений капітал не лише забезпечувати фінансову стабільність, а й стимулювати інвестиційну активність та підвищувати прозорість адміністрування. Водночас приклади Молдови та Македонії вказують на ризики, пов'язані з передчасним або неповноцінним запровадженням цієї моделі без належного рівня інституційної спроможності. У порівнянні з податком на виведений капітал, модель оборотного податку має певні переваги у спрощенні адміністрування, однак через каскадний ефект і відсутність прив'язки до прибутковості бізнесу вона втрачає ефективність у контексті великих компаній і складних економік. Такий аналіз дозволяє розглядати податок на виведений капітал як реалістичну альтернативу для України, з урахуванням необхідності поступового впровадження та належної підготовки інституційного середовища.

Крім того, в рамках теоретичного аналізу, було висвітлено фінансовий, економічний та соціальний вплив корпоративного оподаткування. Встановлено, що корпоративні податки є важливим джерелом надходжень до бюджету, особливо в умовах кризи та відновлення, а також впливають на інвестиції, зайнятість та економічне зростання. Крім того, вони слугують інструментом державної політики, здатним формувати сприятливе бізнес-середовище й підтримувати соціальні програми. У міжнародному вимірі корпоративне оподаткування сприяє податковій справедливості та протидіє глобальним викликам, зокрема розмиванню податкової бази й переміщенню прибутків.

За результатами аналізу сучасного стану корпоративного оподаткування в Україні, визначено, що у країні функціонує одночасно кілька моделей корпоративного оподаткування: класична модель, модель податку на виведений

капітал у межах спеціального правового режиму «Дія Сіті», а також модель оборотного податку, яка реалізується через спрощену систему оподаткування.

Корпоративне оподаткування відіграє стабільну фіскальну роль у формуванні доходів державного бюджету України. Податок на прибуток підприємств забезпечує відчутну частку надходжень до загального фонду бюджету на рівні 8–14% залежно від року, що свідчить про його сталу важливість у податковій системі.

Однак, чинна система оподаткування юридичних осіб має надмірний рівень податкового навантаження, що становить 3,4% у 2024 році, що перевищує показники багатьох країн ЄС та ОЕСР. Така ситуація стримує реінвестування, погіршує інвестиційний клімат і сприяє тінізації економіки.

Крім того, в роботі було проаналізовано ключові показники діяльності Державної податкової служби України, яка у 2024 році витратила 13,1 млрд грн бюджетних коштів, однак змогла фактично залучити до бюджету лише 4,1 млрд грн у вигляді сплачених податкових донарахувань, що свідчить про низьку ефективність податкового адміністрування. До того ж, аналіз показав, що система податкового оскарження є фактично неефективною: зі 100 млрд грн податкових зобов'язань, оскаржених адміністративно, було скасовано лише 3,9 млрд грн, що свідчить про упереджений підхід податкових органів. Натомість у судовому порядку підприємства виграють майже половину справ.

Також виявлено, що однією з головних проблем залишається нестабільність податкового законодавства. Так, упродовж 2022–2024 років було внесено понад 60 змін до Податкового кодексу України, що ускладнює довгострокове планування, знижує довіру інвесторів та стимулює використання агресивних схем податкового планування.

Проектно-рекомендаційна частина роботи була спрямована на розробку рекомендацій щодо удосконалення системи корпоративного оподаткування України. У межах цієї частини особливу увагу зосереджено на порівняльному аналізі можливих напрямів розвитку податкової політики: класичної моделі оподаткування прибутку підприємств та моделі податку на виведений капітал.

Обґрунтовано, що впровадження моделі податку на виведений капітал має потенціал зменшити ухилення від оподаткування, стимулювати реінвестування прибутків у бізнес і сприяти поживленню економічної діяльності. Водночас, за умови збереження чинної класичної моделі, наголошено на потребі її суттєвого вдосконалення, зокрема зниження податкового навантаження, спрощення адміністрування, підвищення стабільності нормативної бази та прозорості податкових процедур.

У довгостроковій перспективі перехід на модель податку на виведений капітал може стати одним із ключових етапів модернізації податкової системи, особливо з огляду на потребу стимулювання реінвестування, зменшення рівня тінізації економіки та полегшення податкового адміністрування. Водночас, його запровадження потребує ретельної підготовки, глибокої податкової реформи та належної інституційної підтримки. Важливо підкреслити, що реалізувати цю модель доцільно лише після завершення воєнних дій, оскільки в короткостроковому періоді вона спричиняє зменшення обсягу податкових надходжень, що є критично важливими в умовах воєнного часу.

Окремо у роботі проаналізовано виклики та перспективи імплементації глобальної ініціативи Pillar 2 в українське податкове середовище. Зазначено, що впровадження цього механізму може забезпечити додаткові надходження до бюджету, проте водночас породжує ризики посилення адміністративного навантаження на бізнес і податкові органи.

Крім того, у роботі проведено економіко-математичне моделювання взаємозв'язку між рівнем корпоративного податкового навантаження та ключовими макроекономічними показниками України. Результати дослідження свідчать, що надмірне податкове навантаження стримує економічне зростання та негативно впливає на динаміку інвестицій, тоді як зниження податкового тиску здатне створити умови для сталого економічного розвитку.

На основі теоретичних та емпіричних результатів сформульовано низку практичних рекомендацій щодо реформування корпоративного оподаткування: знизити податкове навантаження, імплементувати глобальну податкову

ініціативу Pillar 2, гармонізувати українське податкове законодавство з європейським, удосконалити та стабілізувати податкове законодавство, автоматизувати систему адміністрування тощо. Ці заходи мають реалізовуватися з урахуванням воєнного стану та потреб повоєнного відновлення економіки.

Дана магістерська робота дозволяє зробити низку важливих наукових і практичних висновків. По-перше, чинна система корпоративного оподаткування в Україні має значні структурні проблеми, що потребують глибокої реформи. По-друге, альтернативні підходи до оподаткування прибутку можуть мати відчутні позитивні наслідки за умови правильної імплементації. По-третє, ефективність системи адміністрування має бути підвищена шляхом цифровізації, скорочення витрат, підвищення прозорості та підзвітності. По-четверте, податкова система має бути перетворена на інструмент не лише фіскальної мобілізації, а й економічного розвитку.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило актуальність та необхідність комплексного реформування системи корпоративного оподаткування в Україні з урахуванням сучасних економічних викликів. Отримані результати можуть бути корисними як для подальших наукових досліджень, так і для практичного використання у сфері податкової політики та державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лега О. В., Прийдак Т. Б., Яловега Л. В. Корпоративне оподаткування: ключові аспекти та роль фахівців. Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами: зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 15 листоп. 2024 р). КНЕУ, 2024. С. 213–215
2. Corporate Taxation by Aditi Singh Tharran. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/corporate-taxation-aditi-singh-tharran-dpstc/> (дата звернення: 26.04.2025).
3. Tax Foundation, Corporate Income Tax. URL: <https://taxfoundation.org/taxedu/glossary/corporate-income-tax-cit/> (дата звернення: 26.04.2025).
4. Tax Foundation Europe, Thin-Cap Rules in Europe. URL: <https://taxfoundation.org/data/all/eu/thin-cap-rules-in-europe-2021/> (дата звернення: 26.04.2025).
5. Investopedia, Corporate Tax: Definition, Deductions, and How It Works. URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/corporatetax.asp> (дата звернення: 26.04.2025).
6. Нікітішин А.О., Чернега В.В. Податок на прибуток підприємств як джерело доходів бюджету. Modern engineering and innovative technologies. 2023. № 27–02. С. 97–100.
7. OECD, Base erosion and profit shifting (BEPS). URL: <https://www.oecd.org/en/topics/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html> (дата звернення: 26.04.2025).
8. OECD, Members and partners. URL: <https://www.oecd.org/en/about/members-partners.html> (дата звернення: 26.04.2025).

9. Tax Foundation, Distributed Profits Tax. URL: <https://taxfoundation.org/taxedu/glossary/distributed-profits-tax/> (дата звернення: 26.04.2025).
10. Invest in Estonia, Taxation. URL: <https://investinestonia.com/business-in-estonia/taxation/corporate-income-tax/> (дата звернення: 26.04.2025).
11. Deloitte, Tax Guides and Highlights. Estonia Highlights 2022. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-estoniahighlights-2022.pdf> (дата звернення: 26.04.2025).
12. Заха Д., Бетлій О. Оподаткування розподіленого прибутку: міжнародний досвід. Німецька консультативна група, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2017. Аналітична записка No PB/03/2017.
13. OECD Data Explorer, Tax on Corporate Profits Statistics - OECD countries. URL: [https://data-explorer.oecd.org/vis?lc=en&df\[ds\]=DisseminateArchiveDMZ&df\[id\]=DF_DP_LIVE&df\[ag\]=OECD&df\[vs\]=&av=true&pd=2010%2C&dq=.TAXCORP...A&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=tb](https://data-explorer.oecd.org/vis?lc=en&df[ds]=DisseminateArchiveDMZ&df[id]=DF_DP_LIVE&df[ag]=OECD&df[vs]=&av=true&pd=2010%2C&dq=.TAXCORP...A&to[TIME_PERIOD]=false&vw=tb) (дата звернення: 26.04.2025).
14. Tax Foundation, Taxing Distributed Profits Makes Business Taxation Simple and Efficient. URL: <https://taxfoundation.org/blog/distributed-profits-tax-us-businesses/> (дата звернення: 26.04.2025).
15. Deloitte, Tax Guides and Highlights. Latvia Highlights 2024. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-latviahighlights-2024.pdf> (дата звернення: 26.04.2025).
16. Tax Foundation, International Tax Competitiveness Index 2024. URL: <https://taxfoundation.org/research/all/global/2024-international-tax-competitiveness-index/> (дата звернення: 26.04.2025).
17. Tax Foundation, Gross Receipts Taxes by State, 2024. URL: <https://taxfoundation.org/data/all/state/state-gross-receipts-taxes-2024/> (дата звернення: 26.04.2025).

18. Hanappi, T., V. Millot, S. Turban. 2023. "How Does Corporate Taxation Affect Business Investment? Evidence from Aggregate and Firm-Level Data." OECD Economics Department Working Papers No. 1765.
19. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Київ: Парламентське видавництво
20. PWC, Правила оподаткування контрольованих іноземних компаній. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/services/tax/publications/tax-code-updates/controlled-foreign-company.html> (дата звернення: 26.04.2025).
21. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 №1667-IX. Київ: Парламентське видавництво
22. Реєстр Дія.City. URL: <https://city.diiia.gov.ua/registry/resident> (дата звернення: 26.04.2025).
23. Головне управління ДПС у Вінницькій області, Податок на прибуток та ПДВ можна замінити податком з обороту. URL: <https://vin.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/577353.html> (дата звернення: 26.04.2025).
24. Deloitte Ukraine, Інформаційне повідомлення, Збільшення податків. Президент України підписав Закон. URL: <https://www.deloitte.com/ua/uk/services/tax/perspectives/tax-and-legal-alert-2024-12-03.html> (дата звернення: 26.04.2025).
25. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI. Київ: Парламентське видавництво
26. Національний банк України, Макроекономічні показники, Річні дані зведеного бюджету України за 2011-2024 роки. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (дата звернення: 26.04.2025).
27. World Bank Open Data, Paying Taxes. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/paying-taxes> (дата звернення: 26.04.2025).
28. Національний банк України, Статистика зовнішнього сектору, Річні дані прямих інвестицій в Україну за 2001-2024 роки. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/FDI_u.xlsx (дата звернення: 26.04.2025).

29. Державна служба статистики України, Валовий внутрішній продукт у цінах попереднього року. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/vvp/vvp_kv/vvp_kv_din_ue.xlsx (дата звернення: 26.04.2025).

30. OECD Data Explorer, Revenue Statistics - OECD countries. URL: [https://data-explorer.oecd.org/vis?tenant=archive&df\[ds\]=DisseminateArchiveDMZ&df\[id\]=DF_REV&df\[ag\]=OECD&dq=.1200.TAXGDP.&pd=2015%2C2022&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=tb](https://data-explorer.oecd.org/vis?tenant=archive&df[ds]=DisseminateArchiveDMZ&df[id]=DF_REV&df[ag]=OECD&dq=.1200.TAXGDP.&pd=2015%2C2022&to[TIME_PERIOD]=false&vw=tb) (дата звернення: 26.04.2025).

31. Heritage.org. Data of The Index of Economic Freedom. URL: <https://www.heritage.org/index/pages/all-country-scores> (дата звернення: 26.04.2025).

32. Ukraine Economic Outlook, Статистичні дані. URL: <https://www.ukraine-economic-outlook.com/uk/researches> (дата звернення: 26.04.2025).

33. Open budget, Статистичні дані видатків бюджету. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=program> (дата звернення: 26.04.2025).

34. Публічний звіт ДПС за 2024 рік. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/757/888084/PUBL_CHNIY_ZV_T_2024.pdf

35. Звіт про виконання Плану роботи Державної податкової служби України на 2024 рік. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/535298.doc> (дата звернення: 26.04.2025).

36. OECD, Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. URL: <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2021/10/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.html> (дата звернення: 26.04.2025).

37. Deloitte, Pillar Two Legislation Updates. URL: <https://taxcms.deloitte.com/pillartwo> (дата звернення: 26.04.2025).

38. OECD (2021), Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two): Inclusive Framework on BEPS, OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/782bac33-en> (дата звернення: 26.04.2025).

39. Tax Foundation, Select Country-Level Revenue Estimates for Pillar Two, 2023. URL: <https://taxfoundation.org/blog/pillar-two-corporate-tax-revenue-estimate-by-country/> (дата звернення: 26.04.2025).

40. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 №4059-IX. Київ: Парламентське видавництво

41. Державна служба статистики України, Капітальні інвестиції (щоквартальні показники). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.04.2025).

42. Romer D.H., Romer C.D. The Macroeconomic Effects of Tax Changes: Estimates Based on a New Measure of Fiscal Shocks. NBER Working Paper Series. 2007. № 13264. 71 p.

43. Deloitte, Tax Guides and Highlights. Ireland Highlights 2024. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-irelandhighlights-2024.pdf> (дата звернення: 26.04.2025).

44. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

45. Звіт про стан виконання «Національної стратегії доходів до 2023 року» у 2024 році. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%202024%20%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2%20\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%202024%20%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2%20(1).pdf) (дата звернення: 26.04.2025).

46. Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу. URL: <https://eu->

ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-UA.pdf#page=3.09 (дата звернення: 26.04.2025).

47. Deloitte Ukraine, Інформаційне повідомлення, Податкова прозорість: DAC 9 та перспективи впровадження інших стандартів обміну інформацією в Україні. URL: <https://www.deloitte.com/ua/uk/services/tax/perspectives/tax-and-legal-alert-2025-04-16.html> (дата звернення: 26.04.2025).

48. Звіт ДПС про SAF-T UA за 2022 рік. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/267113.pdf> (дата звернення: 26.04.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

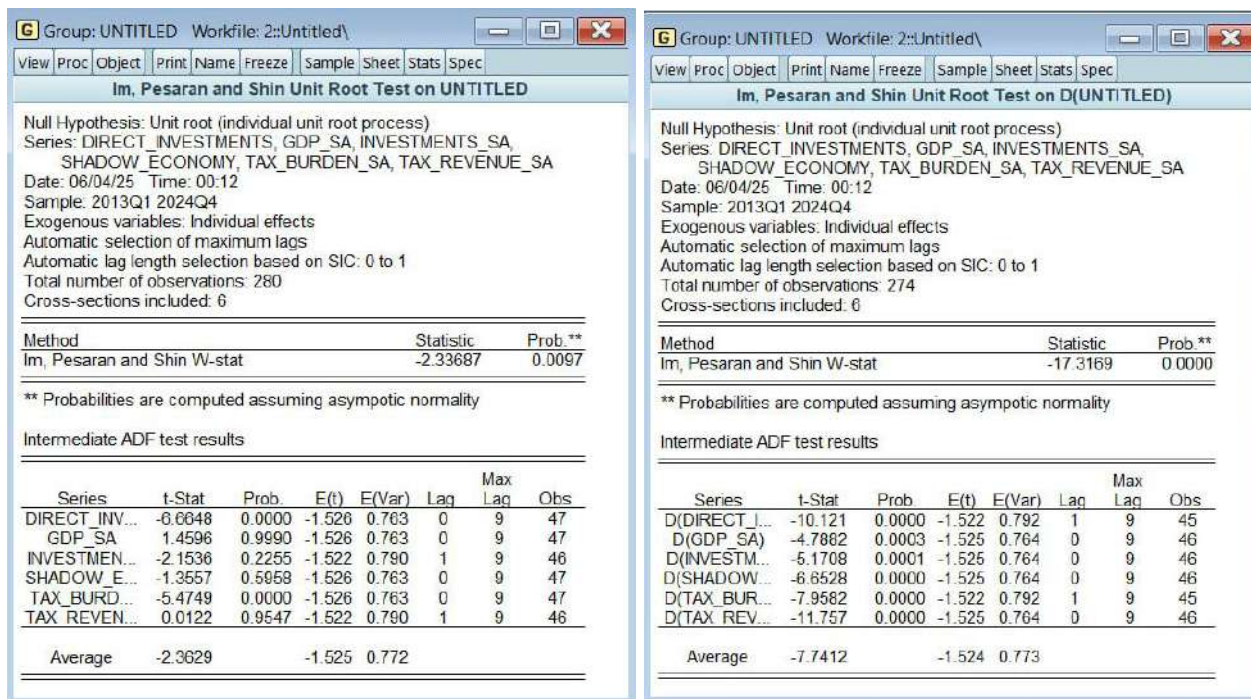

Рисунок А.1 – Результати перевірки групи даних на стаціонарність за допомогою тесту Діки-Фуллера у рівнях та перших різницях

Джерело: складено автором на основі розробленої моделі

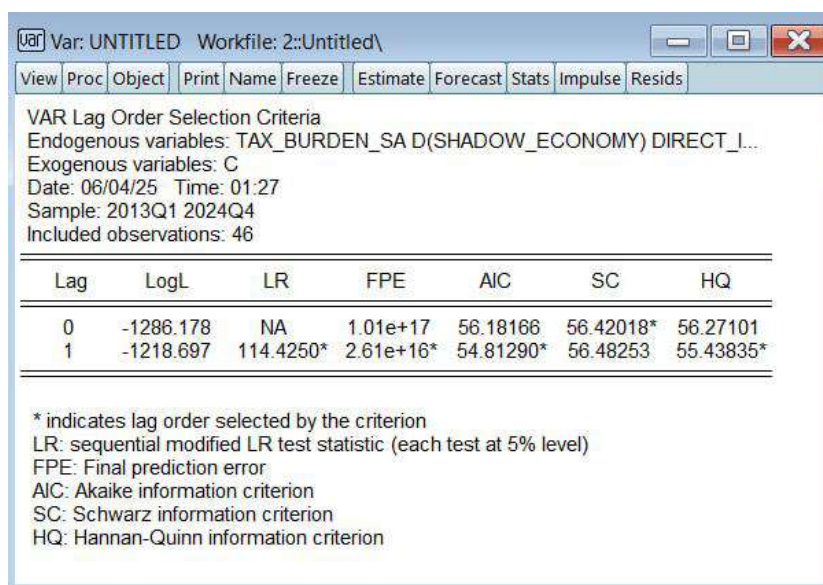

Рисунок А.2 – Результати тесту на максимальний лаг (Lag Lensth Criteria)

Джерело: складено автором на основі розробленої моделі

VAR Lag Exclusion Wald Tests
Date: 06/04/25 Time: 01:28
Sample (adjusted): 2013Q3 2024Q4
Included observations: 46 after adjustments

Chi-squared test statistics for lag exclusion:
Numbers in [] are p-values

	TAX_BURD...	D(SHADO...	DIRECT_IN...	D(INVESTM...	D(GDP_SA)	D(TAX_RE...	Joint
Lag 1	4.426754 [0.6191]	10.92516 [0.0907]	6.185812 [0.4027]	11.53641 [0.0731]	23.46101 [0.0007]	25.44543 [0.0003]	262.5563 [0.0000]
df	6	6	6	6	6	6	36

Рисунок А.3 – Результати тесту Lag Exclusion Test

Джерело: складено автором на основі розробленої моделі

Im, Pesaran and Shin Unit Root Test on UNTITLED

Null Hypothesis: Unit root (individual unit root process)
Series: RESID07, RESID08, RESID09, RESID10, RESID11, RESID12
Date: 06/04/25 Time: 01:29
Sample: 2013Q1 2024Q4
Exogenous variables: Individual effects
Automatic selection of maximum lags
Automatic lag length selection based on SIC: 0
Total (balanced) observations: 270
Cross-sections included: 6

Method	Statistic	Prob.**
Im, Pesaran and Shin W-stat	-14.7070	0.0000
Im, Pesaran and Shin t-bar	-6.77643	
T-bar critical values ***:	1% level	-2.35500
	5% level	-2.11000
	10% level	-1.98500

** Probabilities are computed assuming asymptotic normality
*** Critical values from original paper

Intermediate ADF test results

Series	t-Stat	Prob.	E(t)	E(Var)	Lag	Max Lag	Obs
RESID07	-7.2511	0.0000	-1.525	0.765	0	9	45
RESID08	-7.1171	0.0000	-1.525	0.765	0	9	45
RESID09	-7.2189	0.0000	-1.525	0.765	0	9	45
RESID10	-6.4446	0.0000	-1.525	0.765	0	9	45
RESID11	-5.5219	0.0000	-1.525	0.765	0	9	45
RESID12	-7.1050	0.0000	-1.525	0.765	0	9	45
Average	-6.7764		-1.525	0.765			

Рисунок А.4 – Результати перевірки залишків на білий шум

Джерело: складено автором на основі розробленої моделі

Var: UNTITLED Workfile: 2::Untitle... [] [X]

View Proc Object Print Name Freeze Estimate Forecast Stats

VAR Residual Normality Tests
 Orthogonalization: Cholesky (Lutkepohl)
 Null Hypothesis: Residuals are multivariate normal
 Date: 06/04/25 Time: 01:30
 Sample: 2013Q1 2024Q4
 Included observations: 46

Component	Skewness	Chi-sq	df	Prob.*
1	1.326837	13.49713	1	0.0002
2	1.617649	20.06204	1	0.0000
3	-1.231077	11.61922	1	0.0007
4	-0.313051	0.751340	1	0.3861
5	1.188100	10.82212	1	0.0010
6	0.618544	2.933245	1	0.0868
Joint		59.68509	6	0.0000

Component	Kurtosis	Chi-sq	df	Prob.
1	6.919430	29.44370	1	0.0000
2	8.557516	59.19813	1	0.0000
3	5.433859	11.35370	1	0.0008
4	3.826688	1.309875	1	0.2524
5	4.967873	7.422340	1	0.0064
6	6.766148	27.18576	1	0.0000
Joint		135.9135	6	0.0000

Component	Jarque-B...	df	Prob.
1	42.94083	2	0.0000
2	79.26016	2	0.0000
3	22.97291	2	0.0000
4	2.061215	2	0.3568
5	18.24446	2	0.0001
6	30.11900	2	0.0000
Joint	195.5986	12	0.0000

*Approximate p-values do not account for coefficient estimation

Рисунок А.5 – Результати тесту на нормальність розподілу залишків

Джерело: складено автором на основі розробленої моделі

Var: UNTITLED Workfile: 2::Untitled\

View Proc Object Print Name Freeze Estimate Forecast Stats Impulse Resids

VAR Residual Serial Correlation LM Tests
 Date: 06/04/25 Time: 01:31
 Sample: 2013Q1 2024Q4
 Included observations: 46

Null hypothesis: No serial correlation at lag h

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	42.78923	36	0.2026	1.220901	(36, 125.7)	0.2099
2	32.43943	36	0.6387	0.891212	(36, 125.7)	0.6462

Null hypothesis: No serial correlation at lags 1 to h

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	42.78923	36	0.2026	1.220901	(36, 125.7)	0.2099
2	74.53985	72	0.3956	1.030312	(72, 125.5)	0.4358

*Edgeworth expansion corrected likelihood ratio statistic.

Рисунок А.6 – Результати тесту на серійну кореляцію залишків

Джерело: складено автором на основі розробленої моделі